

POLİGAMİ KONUSUNDA BAZI MÜLÂHAZALAR

Yrd. Doç. Dr. H. İbrahim ACAR (*)

GİRİŞ

Toplum tarihinde üstünde en çok durulan ve tartışılan önemli sosyal meselelerden birini kadın hakları oluşturmaktadır. Kadın konusu, ülkemiz gündeminden de düşmeyen, çözülmesi gerekli problemlerdendir. Kadınların çağlar boyunca içinde yaşadıkları durum ve buna bağlı olarak "kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin" şeklinde tanımlanan, Fransa, İngiltere ve Kanada'da 1837'den sonra ortaya çıkan Feminizm hareketleri, bunun en bariz misallerini teşkil etmektedir¹.

Bu çalışmada, bütün kadın haklarından ziyade, bu haklar içerisinde mütaâa edilebilecek olan ve İslâm Aile Hukukunun en çok tartışılan hükümlerinden birisi olup, Medeni Kanunun kabulüne kadar devletin izni ile, bundan sonra kanun dışı olarak uygulanan poligami² (teaddüd-ü zevcat, çok kadınla evlilik) konusunu ele almaya çalışacağız. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, önce poligami konusundaki, İslâm öncesi bazı medeniyet ve dinlerin uygulamalarına kısaca temas etmek uygun olacaktır.

I- TARİHTE POLİGAMİ

İnsanlık tarihinin pek çok döneminde görülen poligami, yani çok kadınla evlenme usulü, insan toplumunun yaygın bir kurumu ve tarihte bilinen bütün medeniyet-

*) Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Öğretim Üyesi.

1) Andree Michel, *Feminizm*, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, 1993, s. 9.

2) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, çok evliliğin en fazla rastlanan şeklinin çok karılık olduğunu, buna bizde Yunanca'dan gelme bir tabirle Poligami denmekte olduğunu ve Polygamie'nin aslında çok evlilik demek olup bizde galat olarak "çok karılık" yerine kullanılmakta olduğunu, çok karılığın karşılığının ise "Polygynie" olduğunu söylemektedir (*Türk Medeni Hukuku "Aile Hukuku"*, İstanbul, 1949, II, 42). Coşkun Üçok ve Ahmet Mumcu, çok kadınla evlilik anlamında Poligami tabirinin yanlış kullanıldığını, doğrusunun ise Poligüni olduğunu, poligaminin ise doğrudan doğruya çok evlenme anlamında olduğunu ifade etmektedir. (*Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, 1987, s.80) Altan Eserpek de, Poligaminin çok eşle evlilik anlamına geldiği halde Polyandry (birden çok erkekle evlilik) ve Polygyny (biden çok kadınla evlilik) şeklinde iki alt kategoriye ayrıldığına işaret etmektedir ("Türk Köyünde Poligam Evliliğe İlişkin Formel-Enformel Norm Çatışması" Araştırma, *Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Felsefe Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1979, XI, s. 154).

lerin parçası olup, eski milletlerin hemen hemen hepsinde, herhangi bir sınırlama bulunmadan uygulanmakta idi.

Eski Mısırlılar tarafından bilinen ve meşru kabul edilen çok kadınla evlilik, Atinalılar,³ Sabiiler, Eski Çinliler,⁴ Babilliler, Hititler, Eski Samiler, Midyalılar ve Asurlularca da tatbik edilmekte idi⁵.

Hz. İbrahim'in muasırı olduğu tahmin edilen Hammurabi'nin kanunlarında,⁶ aile ile alâkalı düzenlemeler içerisinde, çok evlilikle ilgili hükümler de yer almaktadır⁷. Bu kanunun 141. Maddesi, kocanın, hanımı tarafından tahkir edilmesi ve kendisine itaatsizlik edilmesi halinde, ikinci bir kadınla evlenmesine izin vermektedir. 144. Maddesine göre, eşleri tarafından kendilerine müstefrişe sıfatıyla bir hizmetçi kız temin edilmesi halinde, erkeklerin ikinci bir kadın almaları yasaklanmıştır. 145. Maddesine göre, erkek karısının doğum yapamaması halinde, ikinci bir kadınla evlenebilme imkanına sahipti. Doğum yapamayan kadının çocuk yetiştirmek için bir odalık kız temin etmesi ve bu odalığın da çocuk doğurması halinde, koca ikinci bir kadınla evlenemezdi. 148. Maddesine göre ise, kadının, tedavisi mümkün olmayan ağır bir hastalığa yakalanması halinde erkek, ilk karısına ölünceye kadar bakmak ve onun nafakasını temin etmek şartıyla ikinci bir kadınla evlenebilirdi⁸.

Eski Hind hukukunda, poligamiye müsaade edilmiş,⁹ hatta bir kimsenin alacağı kadınların sayısı dahi tesbit edilmişti. "Bu adet de kasta göre değişirdi. Buna gö-

- 3) Arsal, Sadri-Maksudi, *Umum Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1944, s. 137; bkz. Üçok-Mumcu, a.g.e., s. 83; Özdemir, Rifat, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Belleten*, Ankara, 1991, C. LIV, Sy. 211, s. 995; Donuk, Abdulkadir, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları (Başlangıcından Günümüze Kadar)* 1. Kitap, İstanbul, 1992, s. 240.
- 4) "Çin'in 30 Nisan 1950 tarihli yeni evlenme kanunu, küçüklerin anne baba tarafından evlendirilmeleri adetini ilga ederken, poligamiyi de men etmiştir." (Ansay, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara, 1958, s. 196 ; Ney Bensadon, *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul, 1994, s. 85)
- 5) Bilgiç, Emin, "Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orjinal Tarafları" *AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Der.*, Ankara, 1951, C.IX, Sy.3, s. 231; Üçok-Mumcu, a.g.e., s. 81; Ney Bensadon, a.g.e., s. 27; Kunal, Füzuran, "Eski Anadolu'da Kadının Mevkii" *Belleten*, Ankara, 1956, C. XX, Sy. 79, s. 362; Kevser, Kamil Ali, *Nizâmu Taaddüdi'z-Zevcât fi'l-İslâm*, Kahire, 1985, s.13-14.
- 6) Babil'de Milattan evvel 2123-2081 seneleri arasında kırk iki yıl hükümdarlık makamında oturan ve Babil hanedanının altıncı hükümdarı olan Hammurabi, iktidara gelir gelmez, bazı hukuk ve kanunlardan istifade ederek bir hukuk külliyyatı vücuda getirmiş ve bunu bir taş sütun üzerine çivi yazısı ile yazdırmıştır. (Okandan, Recai Galip, "Hammurabi Mecellesi", *İ.Ü. Hukuk Fak. Mec.*, İstanbul, 1951, C. XVII, Sy. 1-2, s. 283)
- 7) Ney Bensadon, a.g.e., s. 24; Ali Mansûr, *ed-Dîn ve Kavâninü'l-Ahvâli's-Şahsiyye*, 1967, s. 27.
- 8) Okandan, a.g.e., s. 291-292; Bilgiç, Emin, a.g.m., *AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Der.*, C. IX, Sy. 3, s. 231; bkz. Topçuoğlu, Hamide, "Eski İsrail Hukukunun Menşei, Hususiyetleri ve Hammurabi Kanunu ile Olan Münasebetleri", *AÜ. Hukuk Fak. Der.*, Ankara, 1948, C. V, Sy. 1-4, s. 317.
- 9) Poligami, Hindistan'da kabul edilen evlilik biçimi olmakla birlikte, bir erkeğin ikinci bir kadınla evlenebilmesi için erkek çocuğunun bulunmaması ve köy yönetim heyeti olan "Panchayat" dan özel izin alınması gerekmektedir (Eserler, a.g.e., s. 155).

re Brahman sınıfına mensup olanlar dört, Kşatrya sınıfına mensup olanlar üç, Vaysya sınıfına mensup olanlar iki, Sudra sınıfına mensup olan kimseler ise ancak bir kadın alabilirdi.”¹⁰

Eski İnan hukukunda, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmeleri caizdi¹¹. Sümerler’de ise monogami esas olmakla beraber, çocuğu olmayan kadının üstüne, ilk eşin hakları saklı tutulmak kaydıyla ikinci bir kadınla evlilik yapılabilirdi¹².

Eski İbraniler’de, servet sahibi olanlar için poligami uygulaması vardı. Fakir olanlar ancak tek evlilik yapabiliyorlardı. “Habeşliler’de ise, bir kimsenin malik olduğu beher yüz inek servet miktarında, bir kadın alabileceği söylenmektedir.”¹³

Moğollar’da da poligami uygulaması mevcuttu. Bu tür uygulamada, kadınlardan biri “asil kadın” kabul edilir ve bundan doğacak çocuklar, hükümdarlık hakkına varis olurlardı¹⁴.

İslâm öncesi dönemlerdeki dini hukuklarda da, bir erkeğin alabileceği kadın sayısına tahdit konmamıştır. Semavi dinlerin bir çoğunda, poligami lehinde geniş uygulamalar mevcut olup, bunun misallerini Hz. İbrahim, Hz. Yakub, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve diğer peygamberlerin dönemlerinde görmek mümkündür¹⁵.

Yahudilik, sınırlamaya tabi tutmadan çok evliliği mubah kılmıştır. Tevrat’ta bunu nehyeden, sınırlayan veya kayıt altına alan bir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Nihayet Talmud, ibahayı yani sınırsız evliliği, kocanın, evleneceği kadınların tamamının ihtiyaçlarını gidermeye kadir olması gerektiği şartıyla kayıtladı¹⁶. Ortaçağa kadar devam eden poligami uygulaması, XI. yüzyılda, Rabbi Gershom tarafından yasaklanmıştır¹⁷.

Mevcut İncillerde, çok evliliği yasaklayan bir ifade yer almamış ve ilk asırlarda hiç bir konsil veya din işleri kurulu da buna karşı çıkmamıştır. Hıristiyan alimleri, bu arada Lüter, Matta İncili’nin on kadınlı koca meselesinden Hz. İsa’nın çok evliliği yasaklamadığı neticesini çıkarmaktadır¹⁸. Pavlos’da bazı risalelerinde bunun caiz

10) Arsal, a.g.e. s. 51.

11) Özdemir, a.g.m., s. 995.

12) İnan, A. Afet, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul, 1975, s. 21.

13) Ansay, a.g.e. s. 196; Ansay, “Aile Hukuku”, *A.Ü. İlahiyat Fak. Der.*, Sy. 2-3, Ankara, 1952, s. 25, 12. Dipnot.

14) İvr Curt Alinge, “Moğol Kanunları”, *Çev. Coşkun Üçok, A.Ü. Hukuk Fak. Der. C.XI*, Sy. 1-2, Ankara, 1954, s. 538; Özdemir, a.g.m., s. 996; Donuk, a.g.e., s. 245

15) Tekvin, 16 / 1-4, 25/ 1-2, 29/ 20-30, 30/ 3-6; 10, 12, 32/ 23; Çıkış, 18/2-4; II Samuel, 5/13-16, 7/8; Tesniye, 21/15-17; I.Kıralar, 11/3; bkz. Ansay, a.g.e., s. 195

16) *Açıklamalı Mehmed Akif Külliyyatı*, Haz. İsmail Hakkı Şengül, “Tercümeleler”, İstanbul, 1992, VIII/266.

17) Kevsir, Kâmil Ali - Ögüt Salim, “Çok Evlilik”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, VIII/365.

18) Matta, 25/ 1-12; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi II*, Türk. M.Said Mutlu, Salih Tuğ, İstanbul, 1969, s. 11.

olduğunu söylemiştir. Wester Mark, poligami, kilisenin tanınması ile XVII. asra kadar devam etti diyerek, İrlanda kralı Diyar Mazdet'in iki karısı ve iki odalığı, Şarلمان'ın iki karısı ve bir çok odalığı olduğunu söylemiştir¹⁹. Keza Fransa kralı Clot-her, Alman İmparatoru VII. Arnolfos, Frederick Barbarusa, Fransız krallarından Filip Theodatus, Frank krallarından Sicbert Çilberk ve batılı meşhurlar ikişer, üçer, dörder kadınla evlenmişlerdir²⁰. Kısacası diğer eski medeniyetlerde olduğu gibi hıristiyanlıkta da poligami ile ilgili uygulamalar mevcuttu.

Yakın zamanlara kadar Morganatik²¹ denilen bir çeşit nikâhla evlenmede bir sakınca görmeyen papazların,²² çağımızda hiç evlenmemeleri ise, dinlerinin emri olmayıp kendi uydurdıkları bir uygulamadır. IX. Asırda Şarلمان (Charlemagne) ın bir kanunu ise papazların teaddüd-ü zevcatı tatbik ettiklerini gösterir²³.

Corci Zeydan, çok evliliğin XVII. asır ortalarında kilise kanunları tarafından yasaklanma nedenini şu şekilde izah etmektedir. Hıristiyanların dini kitaplarında, poligamiye mani sarih bir nass mevcut olmamasına rağmen, din adamları, aile saadetine daha ziyade katkı sağlayacağına inandıklarından, te'vil ve tefsir yoluyla tek evlilik uygulamasını kabul etmişlerdir²⁴.

Bununla birlikte şunu ifade etmek gerekir ki, günümüzde yaygın bulunan tek kadınla evlilik, hıristiyan dininin ve ahkâmının ortaya koyduğu bir müessese de-

-
- 19) Martın Lüter, Hz. İsa'nın bunu yasaklamadığını ileri sürerek, kilisenin bu kararına karşı çıkması ve çok evliliğin yanında olduğunu ilan etmesine rağmen 17. asrın ortalarında Kilise kanunları çok evliliği yasaklamıştır. (bkz; Sibaî, Mustafa, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Durumu", *İslâm'da Kadın Hakları*, Ankara, 1993, I, 57)
- 20) Ebu Rıdvan Mustafa Sadık Vicdani, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, Sad.: Ahmet Karadut, Ankara, 1992, s. 30-31; bkz. Alkan, Türker, *Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu*, Ankara, 1981, s. 88
- 21) Bir asilzade ile pespaye (bayağılık, derecesi aşağı) bir kadın, bir prens ile avamdan bir kadın arasında akdedilen bir nikâhtır ki, birbirine denk iki kişi arasında yapılan nikâhın neticelerini vermez. Bunda varislik gibi bazı ahkâm cari olmaz. Bundan dolayı papazlar ruhbaniyet davasında olmakla beraber, nikâhın bu türü ile evlenmenin çaresini ararlardı. (*Açıklamalı Mehmed Akif Külliyyatı*, VIII/267-268).
- 22) Ateş, Süleyman, "Kur'an-ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", *AÜ. İlahiyat Fak. Der.*, Ankara, 1978, XXIII, 230.
- 23) Westermarck, *History of Human Marriage*'den naklen, M. Hamidullah, *İslâm and Christianity*, Paris, 1973, s. 126.
- 24) Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Trc. Zeki Megamiz, İstanbul, 1978, V, 141-142.
- 25) Eski Türklerde esas ve yasal olan tek eşlilik olmakla birlikte, bazen askeri ve siyasi mülahazalarla hükümdarlar arasında, poligami tarzındaki evlilikler vuku bulmuştur. Ziya Gökalp, bu konuda şu yorumu yapmaktadır. "Zevce yalnız bir olabilirdi. Emperyalizm devirlerinde hakanların ve beylerin bu hakiki zevceden başka "kuma" adıyla başka illere mensup odalıkları bulunabilirdi. Fakat bu kumalar hakiki zevce mahiyetinde değildiler. Türk töresi bunları resmen zevce tanımazdı." (Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Ankara, 1972, s. 403; Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. Mehmet Kaplan, İstanbul, 1976, s. 153-159 ; Bardakoğlu, Ali, "Aile Hukumunun Tarihi Gelişimi", *Tarihi Akışı İçerisinde Türklerde Aile Yapısı Sempozyumu*, Kayseri, 1990, s. 12-13; Özdemir, a.g.m., s. 999; Donuk, a.g.e., s. 250; bkz. İnan, a.g.e., s. 7; Roux, Jean-Paul, "Ortaçağ Türk Kadını", Çev. Gönül Yılmaz, *Erdem*, Ankara, 1992, C. VI, Sy. 18, s. 720)

ğildir. Hıristiyanlıktan evvel bir çok kavimlerde, eski Türklerin²⁵ bir çok boylarında²⁶ ve Romalılarda tek evlilik usulü geçerli idi²⁷.

Kabilelerin gücünün nüfusla bağlantılı olduğu cahiliye arapları arasında da, normal bir adet olan çok evlilik için bir sınır yoktu. Erkek, ekonomik durumuna göre dilediği sayıda kadınla evlenebilirdi²⁸.

II- ÇOK EVLİLİK NEDENLERİ

Poligami insanlık tarihinde toplum tarafından genel kabul gördüğünden ve yerleşik bir adet halini aldığından, yüzyıllar boyu tartışmasız olarak uygulanmıştır. Bu anlayışın sürüp gelmesini sağlayan nedenlerden birisi, kadının yaşlılığı veya çocuk sahibi olamaması gibi bedensel ve fizyolojik sebepler olarak görülmektedir. Ayrıca, bu nedenlere kadının, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanması vb. sebeplerle zevcelik vazifesini yapamaması ya da sosyal ve ekonomik şartlarda yetersizlik de ilave edilebilir.

Tarih boyunca sıkça meydana gelen savaşlar sonucunda, erkeklere nisbetle sayıları çoğalan kadınların, kendilerini koruyacak ve nafakalarını temin edecek eşlerden yoksun kalmaları da çok evliliğin yayılmasına sebep olmuştur. Hz. Peygamber ve daha sonraki dönemlerde de bu durumu gözlemlemek mümkündür. Aynı durum, İstiklâl Savaşı sonrasında da yaşanmıştır. O dönemlerde köylerde, yaşları 20 ila 50 arasında olan erkeklerin sayısı oldukça azalmıştır.

Bu hususu takviye edecek en yakın misal, II. Dünya Harbi'nden sonra Almanya'da ortaya çıkan durumdur. Öyle ki erkeklerin sayısı kadınlara nazaran bir hayli azalmış ve her gece üç kız düşecek duruma gelmişti. Bu ictimai bozukluğu kanun koyucular nasıl giderecekti? Acaba bunun karşısında ne yapabilirlerdi? Nitekim 1949'da Bonn ahalisi, yetkili mercilere başvurarak, Anayasa'da poligamiye müsaade edilmesi talebinde bulunmuştur. Alman hükümeti de, savaşın sonucu olarak ortaya çıkan bu durumun düzeltilmesi için, Ezher Üniversitesi Rektörlüğü'nden İslâm'ın poligami nizamı hakkında bilgi istemiştir. Bilahare bu amaçla Alman bilim adamlarından bir heyet, Ezher Rektörü ile görüşmüştür. Bu arada bazı müslüman

26) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, bu konudaki düşüncesini şu şekilde zikretmektedir. "Bazı Türk topluluklarında çok karlık usulüne rastlanmakta ise de Türk soylarının çoğunda, mesela Göktürklerde tek evlilik usulü vardı. Eski Türklerin yaşadığı tarihlere oranla çok daha yakın zamanlarda Avrupa'nın bir çok kavimlerinde de çok karlık usulünün bulunduğu bugün ispatlanmış gerçektir." (*Atatürk İlkeleri ve Türk Kadınlığının Çilesi*, İzmir Meslek Kadınları Kulübü Yay. No: 4, İzmir, 1970, s. 38); İbn Fazlan'a göre de Eski Türklerde çok evlilik mevcut, hatta yaygın bir halde idi (İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, Haz.: Ramazan Şeşen, İstanbul, 1975, s. 116).

27) Paul Koschaker, *Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları*, Kitabı yeniden elden geçiren: Kudret, Ayiter, Ankara, 1975, s. 301; Robert Villers, "Roma Hukukunda Cumhuriyet Devri Sonuna Kadar Kadının Hukuki Durumu", Çev. Bülent Tahiroğlu, *İ.Ü. Hukuk Fak Mec.*, İstanbul, 1974, C. XXXIX, Sy.1-4, s. 431; Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Evlence ve Boşanma*, Ankara, 1938, s. 10; Özdemir, a.g.m., s. 996; Donuk, a.g.m., s. 243.

28) Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara, 1982, s. 135; Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1988, s.123.

Alman kadınları da, Ezher'in programlarına katılarak, İslâm'ın kadın konusundaki, özellikle poligami hakkındaki hükümlerini öğrenmeye çalışmışlardır²⁹.

Bir başka etken de, normal nüfus artışı çerçevesinde, kadınların sayı itibariyle erkeklerden fazla olmalarıdır. Zira, kadınların oranı erkeklerle hemen hemen aynı miktarda olacak olsa, birden fazla kadınla evlilik mümkün olamayacaktır. Böyle bir ortamda, çok evliliklerin yaygınlaşması halinde, evlenme çağına gelen bir çok erkeğin, evlilik yapması mümkün olamayacaktır.

III- CAHİLİYYE DÖNEMİ UYGULAMALARININ HÜKÜMLERE ETKİSİ

Cahiliye dönemi aile hayatı ve hukuku ile karşı karşıya kalan İslâm, ahde vefa, misafire ikram, yiğitlik ve yüreklilik gibi olumlu kabul ettiği adet ve değerleri onayladı. devam ettirdi, olumsuz, kötü ve yanlış uygulamaları kaldırdı. Buna bağlı olarak, gerek Kur'ân ayetleri, gerekse Hz. Peygamber'in örnek ve üstün aile hayatı, kadın telakkileri ve kadının sosyal statüsü, evlilik hukuku konusunda araplar arasında yaygın geleneksel düşünceyi değiştirdi. İzdivacı disiplin altına aldı. Suistimale uğrayan ve aileleri sağlam bir temelden mahrum bırakan çok evliliği, dört kadınla ve bir kısım şartlarla sınırlandırarak tek evliliği önerdi. Nikâhu'l-Makt'ı (analıkla evlenmek)³⁰ Nikâhu'l-İstibda'³¹, Nikâhu'l-Müşterek'i (grup evliliğini)³² Nikâhu'l-Biğa'ı (bayrak evliliğini),³³ mübadele evliliğini, hıdn nikâhını (dost edinmelerini) diğer bir

29) Sibaî, a.g.e. I, 59; (Bu konuda Roger Garaudy Almanya'da İkinci Dünya Savaşı'nda erkekler kırıldığı için, çok kadınla evlenmeye müsaade edilmesi öngörüldüğünü zikretmektedir. (Roger Garaudy, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, Türk. Cemal Aydın, İstanbul, s. 194).

30) Ölen kişinin başka kadından olan en büyük oğlu, analığını mehirsiz almak, veya onu mehri mukabilinde başkasına vermek, ya da ölünceye kadar evlenmesine mani olup mirasına konma hakkına sahipti. (en-Nisâ, 4/22; bkz. Günaltay, Şemseddin, "İslâm'dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türklü Nikâh Şekilleri", *Bellekten*, Ankara, 1951, c. XV, s. 60, s. 703).

31) Asil bir zürriyete malik olmak için kadının hayız takip eden temizlik döneminde kocasının rızasıyla başka birisi ile zevci ilişkide bulunarak döl almasından ibarettir. Kadın, hamile kalıncaya kadar eşiyile zevci ilişkide bulunmazdı. (Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen-ü Ebrî Dâvûd*, İstanbul, tsz., Talâk, 33, II, 702-703; M. Şemseddin, "Kable'l-İslâm, Araplarda İctimai Aile", *Dâru'l-Fünun İlahiyat Fak. Mecmuası*, İstanbul, 1926, Birinci Sene, S. 4, s. 90; Günaltay, a. g. m., 702; Ansay, *Aile Hukuku*, s. 21).

32) On kişiden az olmak üzere bir takım erkekler, aralarında anlaşarak bir kadını müşterek zevce olarak ittihaz ederlerdi. Hamile kalan kadın, doğum yapınca bu erkekleri davet eder ve onlara, yaptığınız işi biliyorsunuz, işte bu çocuk doğdu diyerek onlardan sevdiğine çocuğu nisbet ederdi. (Ebû Dâvûd, Talâk, 33, II, 702-703; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, tsz. VII, 536-539; M. Şemseddin, a.g.e., s. 90; Günaltay, a. g. m., s. 703; Ansay, *Aile Hukuku*, s. 21.)

33) Bir kısım kadınlar, gelenleri kabul ettiklerine alamet olması bakımından, kaplılarına bayrak asar ve istisnasız gelenleri kabul ederdi. Bu kadınlar doğum yaptıklarında adamları toplardı. Dünyaya gelen çocuk ise çağırıldıkları kaif tarafından kendisine benzetilen erkeğin olurdu. (Ebû Dâvûd, Talâk, 33, II, 702-703; M. Şemseddin, a.g.e., s. 90; Günaltay, a. g. m., s. 703; Ansay, *Aile Hukuku*, s. 21.)

ifadeyle, fuhuş mahiyetindeki evlilikleri kaldırdı. Zihar,³⁴ Tefviz-i Talâk,³⁵ ve İddet³⁶ gibi uygulamaları, ilke olarak benimsemekle beraber kısmî değişiklikler yaparak devam ettirdi, bir kısım uygulamaların kaldırılmasını da zamana bıraktı.³⁷ Görüldüğü gibi İslâm, cahiliyye adet ve hukukunu ele almış, mevcut sistemi ve uygulamayı gözden geçirmiş, kökten reddetmemiş, tamamen yıkmamış, bilakis tahlil ederek, iyi ve yararlı olanları onaylamış, bir kısmını bazı kayıt ve şartlara bağlayarak bırakmış, uygun bulmadıklarını da ilga etmiştir. Görüldüğü gibi toplumun gelenek ve göreneklerini süzgecinden geçiren İslâm, o günkü toplumun yapısını nazarı dikkatten uzak tutmamıştır. Bu itibarla, değişen şartlar muvacehesinde, çağımızda da İslâm'ı anlama ve yorumlamanın isabetli olabilmesi, o tarihlerdeki toplum yapısı ve malzemelerinin bir veri kabul edilerek, meselelerin kendi şartlarımız ve zeminimizde tartışılmasıyla mümkün olabilir.³⁸

Kur'an'ın indiği toplumun örf-adet ve gelenekleri dikkate alınmadan, ahkâm ayetlerinden doğrudan hüküm çıkarmak, Kur'an'ın hukukî ayetlerle amaçladığı hedeften uzaklaşmaya neden olabilir. Zira, İslâm'ın ilk dönemlerinde ortaya konulan hukukî prensip ve çözümlerin,³⁹ gerek muhtevasının, gerekse icra ettiği fonksiyonun anlaşılabilmesi, bunların o dönemlerdeki sosyolojik ve psikolojik sebep ve şartlar bağlamında ele alınarak değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu nedenle, Kur'an'ın dünya görüşü, bütüncü bir yaklaşımla ele alınıp ortaya konulmadıkça, de-ğil İslâm Hukuk'unun uygulanması, doktriner yapısının tam olarak ve doğru bir şekilde anlaşılması bile mümkün olamaz.⁴⁰

"Bu arada zikredilmesinde fayda mülahaza edilen muhtemel karşı bir yanlışlık da, vahyin muhatap olduğu o günkü toplumu ve şartları yok sayarak, Kur'an ve Sünnet'in genel çerçevesine dikkat etmeyerek İslâm teşriinin hüküm ve nassları salt gai bir yoruma tabi tutma eğilimidir. Bu eğilim farklı ölçü ve şartlara göre belirlenen gayeleri ve ilkeleri esas alacağından İslâm'ın anlaşılması ve günümüze aktarıl-

34) Kocanın, hanımını kendisine evlenmesi ebediyen haram olan birisine veya sırtı, karnı, uylukları gibi bakması haram olan bir cüzüne benzetmesidir.

35) Boşama yetkisine sahip olan kocanın, nikâh esnasında veya daha sonra bu yetkisini kadına devretmesidir.

36) Kocasını ölen, boşanan veya evliliği feshedilmiş kadının, bu evlilikle ilgisinin tamamen kesilmesi ve başkasıyla evlenecek hale gelmesi için beklemesi gereken müddettir.

37) Meselâ İslâm, Tevbe Süresi, 60. ayetinde mealen "Zekâtlar Allah'tan bir farz olarak kölelerin uğrunda sarfedilir" şeklinde zikredilen sarîh ifadelerle, köleliğin ilgasını vacip kılarak bunu tekamüle bırakmıştır.

38) Bardakoğlu, Ali, "Toplum ve Hukuk İlişkisi Açısından Cahiliye Hukuku Örneği", *Dünden Bugüne İslâm Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu*, Bursa, 1990, s. 96-98, 104.

39) Cahiliyye devrinde örf, adet ve gelenekler kanunların yerini almıştı. Çünkü İslâmiyetten önceki dönemlerde Araplar, toplumların yapısını teşkil eden bir çok kural ve gelenekleri yaşatmış ve uygulamışlardır.

40) Apaydın, Yunus. "İslâm Hukuku'nun Konumlandırılması", *Yeni Dünya*, Nisan, 1994, sy. 7, s. 20-23.

Gaylan b. Seleme, nikâhı altında, on kadın bulunduğu halde müslüman olunca, Hz. Peygamber, kendisinden eşi olarak kalmak üzere dört tanesini seçmesini, diğerlerini ise boşamasını istedi.⁴⁷

Kays b. el-Haris, müslüman olduğunda nikâhı altında sekiz kadın vardı. Hz. Peygamber'e gelerek bu durumu arzedenince, Hz. Peygamber, onlardan dört tanesini zevce olarak seçmesini istedi.⁴⁸

Nevfel b. Muaviye'de müslüman olduğunda beş hanımı vardı. Hz. Peygamber, kendisinden, bir tanesini bırakmasını ve geriye kalan dört tanesiyle nikâhının devam etmesini istedi.⁴⁹ Ashab da kendilerinden talep edilen hususları derhal yerine getirdiler.

Bu konuda en çok yöneltilen tenkitlerden birisi Hz. Peygamber'in, ashabından yapılmasını talep ettiği hususları kendisinin tatbik etmediği, diğer bir ifadeyle, hanımlarından dört tanesini nikâhı altında bırakıp diğerlerini boşamadığı tarzındaki iddialardır. Ancak bilinmelidir ki, bu tenkitleri yöneltenler düşünmeden araştırmadan haksız yere Hz. Peygamber'e saldırıda bulunmaktadırlar. Zira Hz. Peygamber, hiçbir zaman kendisini tebliğ ettiği kanunların üzerinde görmemiştir.

Ahzâb Sûresi'nin "*Ey Muhammed! Bundan sonra sana hiçbir kadın, cariye-lerin bir yana güzellikleri ne kadar hoşuna giderse gitsin, hiçbirini boşayıp başka eşle değiştirmen helal değildir ...*" mealindeki 52. ayeti, çok evlilik konusunda Hz. Peygamber'le diğer zevatı birbirinden ayırmaktadır. Buna göre hanımları ölen veya onları boşayanlar, dörde kadar başka kadınlarla evlenebilme imkanına sahipken, Hz. Peygamber'in hanımlarından bir tanesi veya tamamı vefat edecek ya da onlardan birini boşayacak olsa yeniden bir evlilik yapması mümkün olmayacaktır.⁵⁰ Nitekim bu ayetin nüzûlünden sonra Hz. Peygamber'in hiçbir hanımını boşamadığı ve başka bir kadınla evlenmediğinde hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

Rasulullah'a "*Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin eşlerini ... mü'minlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere almanı helal kılmışızdır.*" mealindeki ayetle⁵¹ tanınan ruhsat⁵² ve ikram kabilinden mü'minlerin anneleri konumunda olan eşleri, boşanmaları halinde "*... ne de onun eşlerini nikâhlanmanız asla caiz değildir. Doğrusu bu Allah katında büyük şeydir.*"⁵³ mealindeki ayete göre, diğer kadınların aksine yeniden bir evlilik yapamayacaklarından Hz. Peygamber'in hanımlarının sayısı dörtten fazla olduğu halde, nikâhı altında kalmalarına müsaade edilmiştir.

47) Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul, 1981, Nikâh, 33, III, 435; İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yezid el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul, 1981, Nikâh, 40, I, 3628.

48) Ebû Dâvûd, Talâk, 25, II, 677; İbn Mâce, Nikâh, 40, I, 628.

49) Beyhâki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Hind, tsz., VII, 184.

50) Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 1987, XIV, 220; Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, VI, 328.

51) el-Ahzâb, 33/50.

52) Hz. Peygamber'e tanınan ruhsatlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Kurtubî, a.g.e., XIV, 211-213.

53) el-Ahzâb, 33/53.

Hız. Peygamber'in eşleri, bir çok hanımla evli olan müslümanların, dört tanesini bırakıp geriyeye kalanları boşamaları şeklindeki uygulamalarından endişelenmiş ve Rasullullah'ın eşi olma şerefinden mahrum kalmaktan korkmuşlardı. İbn Sa'd ve İbn Habib, konuyla alakalı olarak Hız. Peygamber'in, Kur'an'ın özüne aykırı hareket etmeyeceğinden, hanımlarına kendilerini serbest bırakma teklifinde bulunduğunu. hayatlarını devam ettirebilmeleri için de imkanlar sunduğunu, ancak onlardan hiç birisinin bu teklifi kabul etmediğini ifade etmektedirler. Bilahare, bu âlimlere göre Allah Teala. Ahzâb Sûresi 51. ayetiyle,⁵⁴ Hız. Peygamber'den dördü müstesna diğerleriyle evlilik münasebetlerini kesmesini istemiş,⁵⁵ Rasullullah da fiilen dört hanımdan başkasıyla irtibatını kesmiştir. "Bu fiilî ayrılış üzerine bile hepsi hukuken peygamber zevcesi olarak kalmayı tercih etmişlerdir.⁵⁶ Zemahşeri'nin kaydettiği bir rivayete göre de Hız. Peygamber, bu ayetlerin akabinde sadece dört hanımıyla cinsel ilişkide bulunmuş, diğerlerini ise geri ertelenmiştir.⁵⁷

İbn Abbas, Mücâhid, Hasan, Katade, Ebû Rezin ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'le bunların dışındaki bazı alimler de Ahzâb Sûresi 51. ayetini şu şekilde yorumlaşmışlardır. Eşlerden bir kısmını almanda, bir kısmının gününü öne alıp bir kısmınınkini sona bırakmanda, dilediğınle zevci ilişkide bulunmanla, dilediğınle de birleşmemende sana bir vebal yoktur.⁵⁸

Salih Tuğ da konuyla alakalı benzer şu yorumu yapmaktadır: "Hız. Peygamber, zevce sayısını dörtle sınırlayan ayetin inmesini müteakıp -bu esnada kendisi dokuz hanımıyla evli bulunuyordu- hanımlarına müracat etmiş ve kendi aralarında anlaşmaları sureti ile, kalacak dört hanımla evliliği sürdürmek durumunda olduğunu hatırlatmıştır. Ancak hiçbir zevcesi ondan ayrılmak istememiştir. Dolayısıyla bu hanımlar, Rasullullah'tan boşanmamışlardı. Ancak onunla zevci ilişkileri sadece dördü devam ettirmek suretiyle hem ayetin hükmü zedelenmemiş ve hem de validlerimiz vefatlarına kadar, onun zevcesi yahut dul zevcesi olarak ömürlerini tamamlama imkanı ve nimetine kavuşmuşlardır."⁵⁹

54) Ayetin meali şöyledir: "Ey Muhammed! Bunlardan istediğini bırakır, istediğini yanına alabilirsin. Sırasını geri bırakmış olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olmasını, üzülmemelerini, hepsine verdiğin şeylere razı olmalarını daha iyi sağlar..."

55) Mücâhid'in aynı anlamdaki görüşü için bkz. Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, III, 368.

56) İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut, 1958, VIII, 196; İbn Habib, Ebû Ca'fer Muhammed, *el-Muhabber*, Beyrut, s. 92; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, s. 26; bkz. Kurtubî, *a.g.e.*, XIV, 215.

57) Zemahşeri, Ebû'l-Kasım, Cârullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut, III, 269; Derveze, İzzet, *Kur'an'a göre Hız. Muhammed'in Hayatı*, II, Türk, Mehmet Yolcu, İstanbul, 1995, s. 85.

58) İbn Kesîr, İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut, 1966, III, 501.

59) Tuğ, Salih, *Hız. Peygamber ve Aile Hayatı*, (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi), İstanbul, s. 277-278.

H. Peygamber'in hanımlarından olduğu ileri sürülen⁶⁰ Esmâ ve Leyla'nın çok eşliliği kabul etmeyerek H. Peygamber'i reddettikleri iddiasına⁶¹ katılmak mümkün değildir. Çünkü Esmâ, H. Peygamber'in kendisini nikâhlayacağı haberi üzerine sevincinden hastalanmış, fakat zıfâ vaki olmadan vefat etmiştir. Leyla'nın ailesi de, kızının H. Muhammed'in diğer eşleri arasında huysuzluk çıkarıp, huzur kaçırmamasından korkarak nikâhın bozulmasını istemişlerdi. H. Peygamber de bu teklifi kabul ederek Leyla'yı derhal boşamıştır.⁶² Dolayısıyla Esmâ ve Leyla'nın H. Peygamber'den çok evlilik sebebiyle ayrıldıkları görüşünün isabetli olduğu söylenebilir.

A- Eşler Arasında Kıskançlık

Kur'an'ın müsaade ettiği sayıda kadınları aynı anda nikâh altında bulundurabilmek, adalete riayet gibi gerçekleştirilmesi zor bir şarta bağlanmıştır. Şayet taaddüd eşler arasında adaletsizliğe sebep olarsa bir kadınla yetinilmelidir. Nitekim, erkek adil davranmayıp eşlerden her birinin hakkını yerine getiremeyecek olursa, ailenin düzeni bozulur, kadınlar birbirine düşman olur ve birbirlerinin çocuklarına tahammül edemez hale gelirler. Bunun neticesi olarak da ailede huzursuzluk başlar. Buna benzer davranışların örneklerini tarihte görmek mümkündür. Bir rivayete göre, yanında büyüttüğü yetim kızla, kocasının evlenmesini istemeyen bir kadın, arkadaşlarının yardımlarıyla, kızın bekaretini gidererek zina iftirasında bulunmuştur.⁶³

Erkeklerin, cariyelerle münasebetleri dahi, kadınların tepkisine yol açıyordu. H. Ömer zamanında eşinin cariyesi ile beraber olmasını istemeyen bir kadın, o cariyeyi eşine haram kılabilirdi düşüncesiyle emzirmiş ve yaptıklarını kocasına haber vermiştir. Bunun üzerine olay H. Ömer'e intikal ettirilince halife, alınan sütünün bir önemi olmadığını, zira bunun haram olmaya sebep olabileceğinin ancak belirli bir yaşa kadar alınması halinde mümkün olabileceğini söylemiştir. Bu konuda H. Aişe, sütü emen kişi, büyük yaşta da olsa akrabalık meydana gelir diyerek farklı bir görüş ileri sürmüştür.⁶⁴ H. Aişe'nin, bu sözü ile kocalarının kendilerinden başka

60) Tarih âlimleri H. Peygamber'in 11 kadınla nikâhlı buldukları noktasında ittifak halindedirler. Bununla birlikte H. Peygamber ile münasebeti olan 15 hanımdan daha bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları nişanlanmak ve nikâhlanmak vaki olmuşsa da bazıları nişan ve nikâhtan önce ayrılmışlardır. Diğer bir kısmıyla münasebeti de evlenme hakkında yalnız bir talep ve teklif vukuundan veya nefislerini H. Peygamber'e hibe etmekten ibaretti. (İbn Sa'd, a.g.e., VIII, 52-140; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, tsz, IV, 297; Kurtubî, a.g.e., XIV, 167-169; İbn Habib, a.g.e., s. 77-99; Oral, Fuat Süreyya, *H. Muhammed ve 21 Eşi ile Evlilik Tarihi*, Ankara, 1977, s. 41-42)

61) Aydın Erdoğan, *İslâmiyet Gerçeği 3. (İslâmiyette Ahlâk ve Kadın)*, Ankara, 1996, s. 160.

62) Kurtubî, a.g.e., XIV/168; Oral, a.g.e., s. 57, 94-95.

63) Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'âni, *el-Musannaf*, Beyrut, 1972, VII, 412.

64) Dayfullah Muhammed, el-Hayatu'l-İctimaiyye fi Sadri'l-İslâm, "el-Usre", *ed-Dare*, s. 4, Mekke, 1988, s. 29; Savaş Rıza, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul, 1996, s. 168; bkz. Ebû Dâvûd, Nikâh, 10, II, 549-550.

kadınlarla birlikte olmalarını istemeyen, aile saadetinin tek eşle sağlanacağına inanan kadınlara bir çözüm yolu bulmak istediği tahmin edilmektedir.⁶⁵

Zaruretin bulunmadığı durumlarda, çok evliliğin aile saadetine katkı sağlamaya-çağını belirtmek gerekir. Zira erkeklerin, hanımları üzerine evlenmelerinin eşleri tarafından iyi karşılanmadığı bilinen bir gerçektir. Bu itibarla, kıskançlıkların buluna-çağı bir yuvada, huzurun tesis edilmesi mümkün değildir. Bunun örneğini Hz. Ali'nin, Hz. Fatma üzerine ikinci bir kadınla evlenme isteği esnasında görmekteyiz. Rivayete göre, Hz. Peygamber, kendisinden Ebu Cehil'in kızının Hz. Ali'ye nikâhlanması için izin istenince, "İzin vermem, izin vermem, izin vermem. Ancak Ebû Talib'in oğlu evlenmek istiyorsa, kızımı boşar, onların kızları ile evlenir. Muhakkak, kızım benden bir parçadır, onu şüpheye düşüren şey beni de şüpheye düşürür, ona eza veren şey bana da eza verir."⁶⁶ buyurmuştur. Bu sebeple Hz. Ali, kendisinin ikinci bir kadınla evlenmesine müsaade edilmediğinden, Hz. Peygamber'in vefatına kadar, ikinci bir kadınla evlilik yapmamıştır.

Bu evliliğe karşı çıkan Hz. Peygamber, bir başka rivayete göre, "... ben ne helali haram kılardım, ne de haramı helal! Lakin, vallahi Rasulullah'ın kızıyla Allah'ın düşmanının kızı ebediyen bir araya gelemez."⁶⁷ buyurarak, Ebû Cehil'in kızının Hz. Ali'ye mubah olduğunu, ancak iki sebepten dolayı bu evliliğin mümkün olamayacağını bildirmiştir. Bu sebeplerden ilki, yapılacak nikâhın Hz. Fatma'ya, dolayısıyla kendisine eziyet verecek olmasıdır. Hz. Peygamber'in bu tavrı, kızına karşı beslediği şefkatin bir neticesidir. İkinci sebep ise, kıskançlık nedeniyle kızının fitneye düşme korkusudur.⁶⁸

Zikredilen bu rivayetleri, şu şekilde yorumlamak mümkündür. Hz. Peygamber, çok evliliği dört kadınla sınırlayan ayete rağmen, damadı Hz. Ali'nin ikinci evliliğine müsaade etmemiştir. Onun kızına olan sonsuz şefkati de bunun sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Halbuki, Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkati, çocuklarına olan şefkatinden az değildir. Dolayısıyla kızına reva görmediği bir muameleyi, başka kadınlara reva görmesi, alemlere rahmet olarak gönderilen bir peygamber için düşünülemez. Fitne meselesine gelince, aynı şeyleri burada da söylemek mümkündür. Bununla ilgili korku, Hz. Fatma için mümkün olabileceği gibi, diğer müslüman kadınlar için de mümkün olabilir. Hz. Peygamber'in kızı için taşıdığı endişeyi, diğer müslüman kadınlar için taşımadığını söylemek mümkün değildir.

Bazı alimlerin, Hz. Peygamber'in, kızı ile Allah düşmanı olan Ebû Cehil'in kızının nikâh altında bulunmalarının haram kılındığını bildirmek istediği tarzındaki görüşlerini de iyi mütalâa etmek gerekir. Rivayete göre, Hz. Ali, Ebû Cehil'in kızını

65) Savaş, a.g.e., s. 168.

66) Buhârî, Nikâh, 109, VI, 158; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, *Sahih-u Müslim*, İstanbul, Kitâbü Fedâilî's-Sahâbe, 15, II, 1902; Ebû Dâvûd, Nikâh, 13, II, 557-558.

67) Müslim, Kitâb-u Fedâilî's-Sahâbe, 15, II, 1903.

68) Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Şeref, *Sahih-u Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Beyrut, tsz, XVI, 2-3.

istediğinde, Hz. Fatma da onun yanında bulunuyordu. Hz. Fatma bunu işitince, Hz. Peygamber'e gelerek "Kavmin, senin, kızının namına kızmadığını söylüyor. İşte Ali, Ebû Cehil'in kızını nikâh ediyor" dedi. Misver'in ifadesine göre, bilahare Hz. Peygamber şöyle demiştir: " ... Şüphesiz ki, Fatma benden bir parçadır. Ben, ancak ve ancak onu belaya sokmalarından çekiniyorum. Mesele şu ki: Vallahi Rasulallah'ın kızı ile Allah düşmanının kızı, bir adamın yanında bir araya gelemezler."⁶⁹ Bu ifadeler gösteriyor ki, kocasının evleneceğini anlayan, ancak ikinci evliliğe rıza göstermeyen Hz. Fatma, Hz. Peygamber'e gelerek üzüntüsünü bildirmiş, babasından yardım istemiş, Hz. Peygamber de kendisine destek vermiştir.

Her şeyden evvel, Ebû Cehil'in kızı, kendisiyle evlenilmesi caiz olan, müslüman bir kadındı. Bunun aksi söz konusu olsaydı, Rasulallah, Hz. Ali için "evlenmek istiyorsa kızımı boşar ondan sonra onun kızıyla evlenir" demezdi. Ayrıca Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in vefatına kadar ikinci evlilik yapmadığını dikkate alırsak, Hz. Peygamber'in, "Vallahi Rasulallah'ın kızıyla Allah düşmanının kızı bir adamın yanında bir araya gelemezler" şeklinde söylediği rivayet edilen sözle kastedilen mananın, sadece Ebû Cehil'in kızıyla ilgili olmaması gerekir. Aksi takdirde, Hz. Peygamber'in bu konudaki niyetini diğer sahabelerden daha iyi bilmesi muhtemel olan Hz. Ali, başka kadınlarla evlilik yapabiliirdi. Demek ki, Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye başka kadınlarla evlenme konusunda da izin vermemiştir. Şayet başka kadınlarla evlenmesine izin verecek olsaydı, Hz. Ali'ye, sen Ebû Cehil'in kızıyla evlenemezsin, dilerse başka bir kadın alabilirsin diyebilirdi. Fakat Hz. Peygamber, bu manada bir söz söylememiştir.

Burada, önemle üzerinde durulması gereken bir husus da babalarının inançsızlıklarından dolayı çocukların mağdur edilemeyeceğidir. Mesela, İslâm uğruna şehit olan İkrime'ye, senin baban Allah düşmanıydı. Senin şehit olmanın bir önemi yoktur denilebilir mi? Böyle bir söz söylenemeyeceği gibi, söylendiğini farzedecek olursak, bu tarzdaki bir söz, hiç şüphesiz, İkrime ve onun durumunda bulunan diğer müslümanları derinden yaralayacaktır. Aynı şekilde, Ebû Cehil'in müslüman olan kızına veya bir başkasına, senin baban Allah düşmanıdır, sen bir müslüman erkekle evlenemezsin denilse, bu söz, kuşkusuz onları da derinden yaralayacaktır. Bu durumda, babaları sebebiyle müslüman erkeklerle evlenmelerine izin verilmeyecek olan müslüman kadınlar, kiminle evlilik yapacaklardır? Bu sorunun cevabını vermek kolay olmayacaktır.

Kısaca Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe'yi nikâhı altına alan bir peygamberin, İslâm Hukuku'na göre mümkün olabilen bir evliliğe mani olması düşünülemez. O halde, Hz. Peygamber, bu davranışıyla belki de çok evlilik müsaadesine rağmen, aile saadetinin tek evlilikle mümkün olabileceğini ümmetine anlatmak istemiştir.

B- Adalet Şartı

Alimlerin çoğu, hanımlar arasında adil olabilmenin, birlikte kalınan günlerde eşit davranılması ve nafaka açısından aralarında ayırım yapılmamasıyla mümkün olabi-

69) Müslim, Kitâb-ı Fedâilî's-Sahâbe, 15, II, 1903-1904.

leceğine işaret etmişlerdir. Ancak bu tarzdaki mütalâalar, itminan verecek bir kay-
meti haiz değildir. Adaleti teminde samimi olmak gerekir. Zevahiri kurtarmak ada-
leti temin değildir. Gerçek manada adalet, sevgi, muhabbet ve şefkatte de eşitliği
sağlamakla mümkün olur.⁷⁰ Bu şartları yerine getirme imkan ve kuvvetini kendile-
rinde bulamayan, dolayısıyla eşler arasında adaleti temin edememekten korkanla-
rın, -ki bu şartların tatbiki Kur'an'ın ifadesine göre imkansızdır- tek evlilikle iktifa et-
meleri zaruri hale gelir.⁷¹

Nisa Süresi 3. ayetle “*Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız. Bari bir tarafa kalben tamamen meyiletme-
yin ki, diğerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız ...*”⁷² mealindeki ayet, bir-
likte mütalâa edildiği zaman, evlilikte tek eşliliğin asıl olduğu anlaşılır. İbnu'l-Hü-
mam'da poligamiye müsaade, adaletsizlik endişesi bulunmamakla mukayyed olup,
endişe bulunduğu bir den fazla kadınla evlilik yasaktır diyerek, adalet şartının
ehemmiyetine işaret etmiştir.⁷³

Ayetin zikredilen şekliyle evliliği bir kadınla sınırlamak istemesi, kadınlara zul-
mün vaki olmaması için en uygun şekildir. Ancak zulme mani olmak, onun vuku
bulmasından korkanlar için sözkonusu olacaktır. Dolayısıyla ayet, sevgi ve diğer
yönlerden zulüm yapabileceğinden ve eşlerden birini diğerinden daha üstün tutabi-
leceğinden korkan kimselerin, çok evlilik yapmalarının doğru bir davranış olmadı-
ğına işaret etmektedir.

Poligaminin cevazı konusunda talep edilen adaletin, erkeklerin gücü dahilinde
olabileceği iddia edilmektedir. Nafaka ve geceleme konusunda adil davranabilme,
birdenfazla kadınla evliliği arzu eden zengin ve sağlıklı insanlar için mümkün olabi-
leceğine göre, adil davranıldığı takdirde, bunun neticesi olarak çok evlilikler de ka-
çınılmaz olacaktır.

Halbuki, aynı surenin 129. ayetinde, adaletin sağlanamayacağı, gelecekteki
olumsuzluğu bildiren “Len” edatı ile kayıtlanmıştır. Buna göre ayetin manası, “hiç-
bir şekilde kadınlar arasında eşit davranamayacaksınız” şeklindedir.⁷⁴ Nafaka ve ge-
celeme konusunda eşit davranmak mümkün olabileceğine göre, adalet mefhumu
içerisinde değerlendirilen bu ifadelerin, ayetin kapsamında bulunması, adalet keli-
mesiyle kastedilen mananın tesbiti için kifâyet etmez. Ayette yer alan “hiçbir şekil-
de adaletin sağlanamayacağı” ile ilgili ifadelerle kastedilen, sevgi ve muhabbettir.
Dolayısıyla, buradaki adaleti, kamil manasına sarfetmek gerekir ki, bu da, insanla-
rın gücü dahilinde olan ve olmayan hususlara şamildir.

70) Bkz. Kurtubî, a.g.e., V, 20, 407; Beyhakî, a.g.e., VII, 298.

71) Muhammed Abduh'a göre; zaruret hali de adalet ve zulümden emin olma şartına bağlanmıştır.

72) en-Nisâ, 4/129.

73) İbnu'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvâhid b. Abdulhamid b. Mes'ûd es-Sivasî, *Şerhu Fethi'l-Kadır*, Beyrut, tsz, III, 144.

74) Zemaşeri'ye göre “Len” edatı ebediyet ve te'kid ifade eder. (İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemaluddîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, tsz, s. 58.)

Adalet kapsamına, takat dışı olduğu kabul edilen sevgi ve muhabbetin girmeyeceği kanaatinde olan âlimler Bakara Sûresi 286. ayetinde yer alan “Allah, kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler ...” şeklinde ifadeleri kendilerine mesned kabul etmektedirler. Bu alimlere göre İslâm, eşlerin arasında adaletli davranma şartıyla çok evliliğe müsaade etmiştir. Allah, insanlara güçlerinin yeteceği kadarını yükleyeceğine göre adaletle kastedilen manada, insanların güçleri dahilinde olan geceleme, nafaka vs. hususlardır. Ancak, bu şekildeki tesbiti, bahsimizle alâkalandırmak isabetli değildir. Zira çok evlilik, Allah’ın emri olarak bize intikal etmemiştir. Kur’an’da, yerine getirilmesi imkansız olan bir şeyin yapılması talep edilmiş olsaydı o takdirde Allah, kişiden gücünün yetmeyeceği bir şeyi istemez görüşü ileri sürülebilirdi. Çok evlilikle ilgili ayet de emir mahiyetinde olmadığından bu konuda Allah kişiden gücünün yetmeyeceği bir şeyi istemez demenin, dolayısıyla adaletin sevgi ve muhabbeti kapsamayacağı tarzındaki görüşlerin isabetli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Nisâ Sûresi 129. ayette zikredilen, hiçbir şekilde kadınlar arasında adaletin sağlanamayacağıyla ilgili ifadelerle murad edilen mananın, sevgi ve muhabbet olduğu kanaatinde olmakla beraber ilgili ayetin devamında yer alan “... bari bir tarafa kalben tamamen meyletmeyin ki, diğerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız ...” şeklindeki ifadelerden hareketle, sevgi ve muhabbet açısından vaki olacak adaletsizliğin, çok evliliğe mani olmayacağı, Allah’ın insanları bu açıdan muaheze etmeyeceği tarzındaki görüşleri de ihtiyatla karşılamak gerekir. Nitekim bu ayeti şu şekilde anlamak da mümkündür. Şayet erkekler, zarurete binaen birden fazla kadınla evlenmek zorunda kalırlarsa, eşlerine adil davranmaları mümkün olamayacağından, hiç olmazsa bir tarafa tamamen meyledip diğerlerini ilgisiz bırakmasınlar. Aralarında eşit davranmaya gayret etsinler.

Hz. Peygamber’in “... Allah’ım, elimden gelen hususta benim taksimim budur. Senin kadir olduğun ve benim elimden gelmeyen hususlarda bana levn etme!”⁷⁵ şeklindeki sözleri de, sevgi ve muhabbetin adalet kapsamında mütalaa edilmeyeceğine işaret etmez. Çünkü çok evliliği tahdit eden ayet nazil olduğu halde, aynı anda dörtten fazla kadını nikâhı altında bulundurma izni sadece Hz. Peygamber’e tanınmıştı.⁷⁶ Hz. Peygamber’e bu izin, adaletle uyma şartıyla verilmemişti ki,⁷⁷ adaletin sevgi ve muhabbeti de kapsadığı söylenildiğinde, Hz. Peygamber’in eşlerine adil davranması gerektiği halde, bunu başaramamıştır şeklinde bir yakıştırma söz konusu olsun. Nitekim adil bir peygamber olan Hz. Muhammed, eşleri arasında adil davranmaya çalışmış ve sonuç olarak gücü nisbetinde adaletli davrandığını bildirmiştir.

Şurası bir gerçektir ki, sevginin eşit dağılımı, nefsin eşlerden birisine fazla meyletmemesi, insan gücünün yeteceği bir durum değildir. Erkeğin, genç olana yaşlıya

75) Tirmizî, Nikâh, 42, III, 446.

76) Kurtubî, a.g.e., XIV, 212.

77) Kurtubî, a.g.e., XIV, 212-214; Cessâs, a.g.e., III, 368; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, tsz. XXV, 221; Yazır, a.g.e., VI, 328.

nisbetle, güzel olana, diğerine nisbetle, sıcak ilişkilerde bulunana, soğuk davranana nisbetle yakınlık hissetmesi tabiatın gereğidir.

Kısaca, insanın güç yetiremeyeceği sevgi ve muhabbetin eşit dağılımının, Şari' tarafında adalet için gerekli kılınmadığı tarzında ileri sürülen görüşlere katılmak mümkün değildir. Her ne kadar, muhabbet ve kalbi meyil, insanın ihtiyarı ve iradesine bağlı değilse de, çok evlilik arzusunda olan insanların, eşlerine karşı kalplerinde taşıdıkları sevgi ve muhabbet bakımından eşit davranmakla mükellef oldukları savunulabilir. Ayet de, bu görüşü doğrulamaktadır. Çünkü Allah'ın güç yetirilebilecek bir konuda "Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız." tarzında aksi bir ifade kullanması, Kur'an'ın ilahi bir kelam olmasına aykırı olurdu.

Adaletin, sadece nafaka ve birlikte kalınan günlerde eşitlik gibi konulara hasredilmesi gerektiğini söyleyen alimler, İslâm'ın ilk yıllarında uygulama alanı bulan çok evliliğin, günümüzde de yaygın bir şekilde tatbik edilebileceği fikrine katkı sağlamaktadırlar. Halbuki, çağımızda erkek nüfusuyla kadın nüfusu arasında bir denge bulunmaktadır. Bu şartlarda, çok evliliğin yaygınlaşması, gücü yettiği halde evlenme imkanı bulamayan erkeklerin sayısında bir artışa vesile olacaktır. Bu da toplum düzenini menfi yönde etkileyecektir. Ayrıca, kadın ve erkek sayısının hemen hemen denk olduğu toplumlarda, hele İslâm'ın toplumsal adalet düzeni de kurulmamış ise, bir zenginin dört kadınla evlenebilmesi, ekonomik gücü zayıf olan kesimin eş bulmada sıkıntıya düşmesine ve toplumda aile düzeni aleyhine bir takım olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olacaktır.⁷⁸ Demek oluyor ki, adaletin kurulmadığı ve kadın sayısı ile erkek sayısının eşit olduğu toplumlarda "adalet" emrini görmezlikten gelerek, bu "ruhsatı" kullanmak, sünnet-i seniyyeye uyma sevabına değil, adalet emrine karşı gelme günahına yol açabilir.⁷⁹

Buna mukabil Malezya⁸⁰ gibi kadın nüfusunun erkek nüfusundan çok fazla olduğu ülkelerde ise çok eşliliğin kadınlara tanınan bir hak olduğunu söylemek gerekir. Çünkü bu gibi ülkelerde tek eşliliğin esas alınması halinde, sadece yedi kadından birinin evlenme imkanına sahip olacağını, diğerlerinin aile mutluluğunu tadamayacaklarını, bunun bir neticesi olarak da toplum düzeninin bozulacağını söylemek mümkündür.⁸¹

Aslında, Hz. Peygamber'in birden fazla evliliğini sünnet imiş gibi takdim etmek yanlıştır. Çünkü, Peygamberimiz'in bu konuda çok özel sebepleri vardır. Peygamberimiz, bir nebiydi, bir cemaatin lideriydi, aynı zamanda dünyevî manada yönetim görevini üstlenmiş bir kişi idi. Hz. Peygamber'in çok evlilikleri, bazen bir kadının İs-

78) Hatemi, Hüseyin, *İlahi Hikmet'te Kadın*, İstanbul, 1995, s. 115.

79) Hatemi, a.g.e., s. 115.

80) Malezya'da kadın sayısı erkek sayısının yedi katıdır. (Yavuz, Y. Vehbi, "Kur'an'da Kadın Hak ve Hürriyeti", 13-14 Aralık 1997 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen "Kur'an Işığında Hak ve Hürriyetler" konulu sempozyumda sunulan tebliğ, s. 17.

81) Yavuz, "Kur'an'da Kadın Hak ve Hürriyeti", s. 17.

lam'a karşı katlandığı zahmet ve sıkıntıları taltif anlamında, bazen bir kabile reisinin kızıyla evlenerek, kabileyle hısmılık tesis etme gibi siyasi maksatla, bazen de ahlakî bir vecibeyle vb. nedenlerle olduğu sayılabilir. Kısaca, Hz. Peygamber'in, o günkü konumu ve sosyal politikası icabı, çok evlilik yapmak zorunda olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca Rasulullah, iddia edildiği gibi şehvî duygularını tatmin için çok evlilik yapmamıştır. Amacı söylenildiği gibi olsaydı, bu duyguların daha güzel bir yolla ifa etme çabasına girebilirdi. Elli yaşına geldikten sonra eşlerin sayısını arttıran ve Cabir'e "keşke kendisiyle hayat süreceğin gülüşüp şakalaşacağın bir bekarla evlenseydin"⁸² diyen Hz. Peygamber, Hz. Aişe hariç bakire bir kızla evlenmemiştir.

Adaletli davranma şartının beraberinde getirdiği bir husus, günümüzde var olan çok evliliklerin Kur'an'ın prensiplerine uyup uymadığının tesbiti açısından önem arz etmektedir. O da adaletin gerçekleşmesinin her şeyden önce mevcut eşin kabul ve onayına bağlı olmasıdır. Mevcut hanımın onayı olmadığı takdirde kocanın tutum ve davranışları adaletin sağlanması için kifayet etmez. Mevcut eşin onayı ve adalet şartı düşünüldüğünde, asrımızda yapılan çok evliliklerin meşru olmadığı görülür.

İslâm hukukçuları nezdinde adalet, dinen şart olarak kabul edildiğinden, adaletin muhalifi olan zulüm yapmama konusunda kendisinden emin olmayanların, aileyi fesada ve evi harabeye çevireceği için, birden fazla kadını aynı anda nikâhı altında bulundurması dinen caiz değildir.⁸³ Buna rağmen evliliğin vaki olması halinde, adalet şartı, adli açıdan koşul teşkil etmediğinden nikâh akdinin hukuken batıl veya fasid olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yapılan izahlardan anlaşılmaktadır ki, İslâm, çok evliliği, ne mutlak bir şekilde mubah kılmış, ne de bunu mutlak bir şekilde yasaklamıştır. Bilakis orta bir yol izleyerek, şartlı mubah kılmıştır. Buna müsadenin sebebi, kadın sayısı çok olan ve özellikle kocası genç yaşta ölen dul kadın sayısı, çeşitli sebeplerle artan toplumlarda, kadının yuva ve toplumsal güvence bulabilme imkanlarının genişletilmesidir.⁸⁴

Çok evlilik, daha önce ifade edildiği gibi, tahakkuku imkansız olduğu ayetle bildirilen adalet şartına bağlanmıştır. Bu durum, çok evliliğin yasaklanmak istenmesinin bir işaretidir. Bu noktada şu soru akla gelebilir. Niçin Allah Teala açık bir şekilde çok evliliği yasaklamadan, bunu tahakkuku imkansız şartlara bağlamıştır? Bu sorunun cevabını şu nedenlere bağlamak mümkündür. Sosyoloji tarihinin belirttiği gibi, ictimai inkılapların en zor olanı, halkın hoşlandığı, benimsediği örf ve adetleri değiştirme teşebbüsüdür. Çünkü, cemiyet nizamını düzenleyen örf ve adetler, üzerinden asırların geçmesiyle kökleşerek, yaygın bir hal almış olurlarsa, onu ortadan kaldırmak güç olur. Şüphe yok ki, asırların birikimi olan telakkileri değiştirmek, örf ve adetleri yıkmak, zevceliğe alınacak kadın sayısını tahdit etmek, önemli bir inkı-

82) Buhârî, Nikâh, 10, VI, 120; Müslim, Radâ, 16, II, 1087; Ebû Dâvûd, Nikâh, 3, II, 540-541; Nesâî, Nikâh, 6, VI, 61; Tirmizî, Nikâh, 13, III, 405.

83) Cessâs, a.g.e., II, 55.

84) Hatemi, a.g.e., s. 114.

laptı. Böyle bir inkılabın, şiddetli bir tepkiyle karşılaşması tabii idi. Halkın, yeni uygulamaya tepki göstermesi halinde ise, henüz yayılmakta olan İslâmiyetin geleceğine zarar verilebilirdi. Ayrıca, İslâm'ın yayılmasına yardımcı olacak etkenlerden biri olan, kabileler arasındaki sulhun temini, kız alıp vermeler sayesinde meydana gelecek dostluklarla mümkün olabilecekti. Bu anlayış da çoğu zaman çok kadınla evlenme neticesini doğuruyordu. Diğer taraftan müslümanların sayısındaki artış da ancak çok evlilikle mümkün olabiliyordu. Bu itibarla Kur'ân'ın, bu önemli inkılabı, merhale merhale tahakkuk ettirdiğini söyleyebiliriz.⁸⁵

Hız. Peygamber de pekâla çok evliliği zorlaştırıcı şartlar ortaya atabilirdi, fakat kendisi yeni bir toplum inşa etmek için gayret gösterdiğinden, strateji gereği böyle bir yolu tercih etmemiştir.

V- HUKUK-İ AİLE KARARNAMESİ İLE YÜRÜRLÜĞE KONAN HÜKÜMLER

Tanzimatla başlayan çağdaş anlamdaki kanunlaştırma hareketinin son halkasını teşkil eden 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesinin hazırlanışına kadar, Nisâ suresi 3. ayetteki müsaadeyi dayanılarak çok evlilik uygulaması sürdürülmüştür. Aynı surenin 129. ayetinde yer alan adalet şartına uyup uymama, insanların vicdanına bırakılmıştı. Ayrıca, kocasının kendisinden başka kadınlarla evlenmesini istemeyenlerin de müdahale imkanları yoktu. Buna rağmen, asırlarca İslâm Hukuk'na göre yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda, poligaminin çokça uygulandığı kanaati yaygın olmakla birlikte, bilhassa medenî kanundan önceki son yıllarda birden fazla kadınla evli olanların sayısı memleketin umumi nüfusuna nazaran pek az bir nisbet teşkil eder.⁸⁶ "Gerek arşiv kaynakları, gerek seyahatnameler aynı anda birden fazla eşle yapılan evliliklerin çok olmadığını göstermektedir. Klasik dönem için özellikle tereke efterleri üzerindeki araştırmalara göre birden fazla evlilik oranları % 5-12 arasındadır."⁸⁷ Bu da gösteriyor ki toplum, birden fazla kadınla evliliği benimsemiştir. Bunun sebebi, bir taraftan iktisadi zaruretlere, diğer taraftan da geçim ve nizam güçlüğünün millet nazarında anlaşılabilir olmasıdır. XVI. yy. sonlarında, seyahatleri esnasında Türkiye'de bulunan Alman Protestan Papazı Salomon Schweigger'in "... çok evlilik yoktur. Belki de bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişlerdir" şeklindeki kanaati de bu görüşü desteklemektedir.⁸⁸

85) Günaltay, a. g. m., s. 706; Cin, a. g. e., s. 125; Ahmed Hamdi Aksekili, İslâm'ın, çok evliliğin vukubulabilmesi için yerine getirilmesi zor şartlar ileri sürmesi yerine tamamen yasaklamasının daha iyi olacağı fikirlerine karşı çıkarak şöyle demektedir: Hayır, çünkü çok evliliği tamamen yasaklamak tabiata uygun değildir. Zira zaruret halinde şartlarını yerine getirenler için çok evliliğe tevessül, tabiat kanunlarına tamamen muvafıktır. Kur'ân da fıtrata, tabiata muvafık olarak geldiğinden bunu tamamen yasaklaması doğru olmazdı. (*Sebilurresad*, 1329, XI, 381.)

86) Ateş, a. g. e., s. 231; Aydın, M. Akif, *İslâm-Osmanlı Hukuku*, İstanbul, 1985, s. 176.

87) Tabakoğlu, Ahmet, "Batıda Aile ve Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul, 1996, s. 174.

88) Ortaylı, İlber, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Türkiye'de Ailenin Değişimi ve Toplumbilimsel İncelemeler*, Ankara, 1984, s. 80.

Hukuk-i Aile Kararnamesi, bu konuda bir yenilik olarak, kadının nikâh akdi esnasında, erkeğin evlilik boyunca tek eşli kalması şartını koşabileceğini kabul etmiştir. Bununla ilgili olarak 38. maddesi şöyle düzenlenmiştir. “Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde, kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadınla yapılıcak olan evlilik sahih olup, ileri sürülen şart da muteberdir.”

Nikâh akdi esnasında, kadın tarafından ileri sürülen bu şart poligamiden endişe eden kadınların, endişelerini gidermekle birlikte, bu şekilde doğrudan olmasa bile çok karlılığın sınırlandırılması yolunda önemli bir adım atılmış,⁸⁹ veya teorik açıdan bu şart, poligaminin tamamen kaldırılmış olmasıyla bir sayılabilir.⁹⁰ Çünkü, kadınların nikâh akdi esnasında, bahsi geçen şartı ileri sürmeleri ve erkeklerin de kabul etmeleri halinde, başka bir nedene gerek kalmadan, tek kadınla evliliklerin yaygınlaşması mümkün olabilecektir.⁹¹ Nitekim, kanunun bu hükmüne göre, çok evlilik, ancak ilk eşin izni ile mümkün olabilecektir. Böylelikle, kocasının aynı zamanda başka kadınlarla birlikte olmasını istemeyenlerin psikolojisine vakıf olan komisyon, bu şartla, çok evliliği teoride mevcut olmasına rağmen, pratikte uygulanması zor bir müessese haline getirmiştir.⁹² “Çok evliliği önlemeye çalışan bu maddenin Türkçüler tarafından, eski Türk hukukundan, İslâmcılar tarafından saf ve gerçek müslümanlıktan ve özellikle Mâliki mezhebinden Avrupalılar tarafından ise, modern batı hukukundan alındığı iddia edilmiştir⁹³.

Kararname ile getirilen başka bir yenilik ise, kadının, nikâhın feshi talebinde bulunabilmesidir. Koca, adalet ve eşitliğe riayet etmediği takdirde, “birden fazla zevcesi olan kimseler, onların arasında adaletli davranmaya ve eşit muameleye mecburdur” şeklindeki 74. maddeye ilave edilmek üzere encümen tarafından teklif edilen, adalet ve eşitliğe riayet edilmediği zaman, 130. madde gereğince amel edilir fıkrasına göre, kadın muhayyerlik hakkını kullanarak, hakeme⁹⁴ müracat edip nikâhı feshettirebilir.⁹⁵

Kararnameyi hazırlayan komisyonda yer alan Mansurizade Said'e göre, çok eşlilikle ilgili ayet poligaminin caiz olduğunu bildirmek için değil, dörtten fazla kadın-

89) Hukuk-i Aile Kanunu Layıhası Hakkında Şer'iyeye Encümeninin Mazbatası, *Sebilürreşad*, 1342, XXIII, 281-282; Aydın, a.g.e., s. 215.

90) Fındıkoğlu, Z. Fahri, *Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul, 1958, III, 257.

91) Bir kadının nikâh akdinde, evlilik boyunca kocasının tek kadınla evli kalmasını isteyebileceği ile ilgili olarak Halife el-Mansur'un hadisesi meşhurdur. Mansur, halife olunca daha önce nikâh akdine koyduğu böyle bir şartı bir fakih tarafından geçersiz saydırmak için her çareye başvurmuştur. Fakat hiçbir zaman muvaffak olamamıştır (Hamidullah, *İslâm and Christianism*, s. 125).

92) Ünal, Mehmet, “Medenî Kanununun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi”, *A. Ü. Hukuk Fak. Der.*, Ankara, 1977, XXXIV, Sy. 1-4, s. 229.

93) Çalışkan, İbrahim, *Medeni Kanun'da Nikâh Akdi (1971 Tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi ile Karşılaştırılarak)*, s. 7.

94) Hakem ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ansay, *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*, s. 121.

95) Hukuk-i Aile Kanunu Layıhası Hakkında Şer'iyeye Encümeninin Mazbatası, a.g.e., XXIII, 282.

la evliliğin yasaklandığını bildirmek için nazil olmuştur.⁹⁶ Ayrıca Mansurizade Said, çok eşliliğin devrin şartlarına uymadığını, esasen İslâm Dini'nin bunu emretmemiş, sadece mücadele etmiş bulunduğunu, hukuk çerçevesinde kalınarak bunun yasaklanabileceği ve yasaklanması gerektiği kanaatinde olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷ Çünkü, ona göre şeriat ve kanun, ayrı ayrı müesseselerdir. Hatta kanunun bütün hükümleri, olduğu gibi şeriatın alınmış olsa bile, kanun ve şeriat birbirlerinden farklı şeyler olduğundan kanuna şeriat, şeriate de kanun denemez. Zira, kanun ancak devlet resininin emirlerinden ibarettir. Kamu otoritesi, şeriatın men etmediğini kanun gücüyle men edebilir. Onun bu men edişi, şeriat olmadığından, daha önceki cezava ait hüküm neshedilmiş olmaz. Ancak şeriatın men ettiği şeyi emrederse, bu takdirde şeriate muhalif olmuş olur.⁹⁸ Poligami de, hakkında emir ve yasak varid olmadığından İslâmiyet'e göre, farz ve vacip olmayıp caiz olan bir iştir.⁹⁹ Serahsî'nin de ileri sürdüğü gibi, şeriatın men etmediğini men etmek, şer'an caiz olduğundan, cevaz da şer'i hükümlerden olmadığından, bunda tasarruf selahiyeti bulunan kamu otoritesi, teaddüd-ü zevcatı tamamen yasaklayabileceği gibi, dilediği gibi kayıt altına da alabilir, bu hususta hiçbir mani bulunmamaktadır.¹⁰⁰

Nitekim Hz. Ömer, hilafeti döneminde, ehli kitap kadınlarla evlenmeyi yasaklamıştır. Halbuki, ehli kitap kadınlarla evlenmenin caiz olduğu Kur'an'la sabittir.¹⁰¹ Şariin emretmediği ancak mücadele buyurduğu ibaha nevinden olan mücadelerde, gelişen şartlar muvacehesinde bir takım mahzurlar ortaya çıktığında, kamu otoritesi, geçici olarak yasaklar ve sınırlamalar getirebilir. Muhtemelen, henüz savaşların yoğun biçimde cereyan ettiği bir dönemde, gayr-i müslim kadınların, mücahitlerin harimine katılmaları, müslüman kadınların eş bulmada zorlanabilecekleri gibi sebeplerle, böyle bir yasak, geçici olarak konulmuştur. Bu mantık ve uygulamadan hareketle, birden fazla kadınla evlilik, toplum için bir takım sıkıntılara neden olabileceyse, kamu otoritesi, çok evliliğe bir düzenleme, sınırlama ve hatta yasaklama getirebilir.

Bunun benzerini, yine Hz. Ömer'in başka bir uygulamasında da görmekteyiz. Hz. Ömer, kendi zamanına kadar, bir defada verilen üç talâkla, bir talâk vaki oldu-

96) Mansurizade Said, "Cevazın Ahkam-ı Şer'iyyeden Olmadığına Dair", *İslâm Mecmuası*, Sy., 10, s. 297.

97) O dönemlerde cevazın şer'i ahkamdan olup olmadığı, dolayısıyla da çok evliliğin kamu otoritesi tarafından men edilip edilemeyeceği hususunda Mansurizade Said Efendi ile Ahmet Naim ve İsmail Hakkı İzmirli'nin karşılıklı olarak *İslâm Mecmuası* ve *Sebilürreşad* dergilerinde münakaşalarına rastlamaktayız. (Bkz. *İslâm Mecmuası*, Sy., 8, 9, 10, 13; *Sebilürreşad*, XI, XII, *Sebilünneccat*, XII (*Sebilürreşad* ile birlikte mevcuttur. Ayrıca ayrı bir basımı da vardır))

98) Mansurizade, Said, "Şeriat ve Kanun", *Dâru'l-fünun Hukuk Fak. Mec.*, İstanbul, 1332, Sy., 6, s. 532.

99) "1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi gerekçesinde de "İslâm'da zevcenin teaddüdü vacibattan olmayıp umuru caizedendir ve bu umur da Veliyyu'l-Emrin tasarruf selahiyeti kaidesi müsellemtandır denilmiştir." (Ansay, *Aile Hukuku*, s. 25.)

100) Mansurizade Said, "Taaddüd-i Zevcat İslâmiyette Men Olunabilir" *İslâm Mecmuası*, Sy. 8, s. 238; Geniş bilgi için bkz. Aydın, a.g.e., s. 168-174.

101) el-Maide, 5/5.

ğu halde, bu uygulamayı değiştirmiş ve neticede, üç talâkın vaki olacağı görüşünü benimsemiştir. Hz. Ömer, bu uygulamasıyla, mutlak uyulması lazım gelen bir işi değiştirmedikinden, şeriate muhalefet etmiş değildir. O, sadece bir veya iki talâkın akabinde Allah'ın mubah kıldığı ric'atten insanları men etmiştir. Her boşayan insan için ric'at gerekli olmadığı gibi, her boşanmanın akabinde de, yeni bir akit gerekli değildir. Dolayısıyla kamu otoritesi, vaki olabilecek mahzurlar sebebiyle cezalandırma veya yasaklama yoluna giderek, bazı mubahlardan insanları menetme selahiyetine sahiptir.¹⁰²

Zamanında, medenî kanun olarak hazırlanan Mecelle'nin "Def'i mefâsid celb-i menâfi'den evladır" şeklindeki 30. maddesini de gözardı etmemek gerekir. Buna göre, belirli zamanlarda yararlı görülen poligami vb. uygulamaların fayda vermeme-si halinde, tek eşle evliliğin benimsenmesiyle, ortaya çıkan zararların önlenmesi yoluna gidilebilir.¹⁰³

Hukuk-i Aile Kararnamesinin ilgasından sonra, duyulan ihtiyaç üzerine hazırlanan, ancak bu kararnamenin hemen hemen aynısı olan, 1923 tarihli aile hukuku kanunu layıhasının gerekçesinde, bu bahisle alâkalı şu ifadeler yer almaktadır. İslâm şeriatında, esas itibarıyla çok evliliğin gerekli olmadığına, asıl olanın tek kadınlık evlilik olduğuna, Nisâ Sûresi 3, 25, 129. ayetler delil gösterilebilir.¹⁰⁴

Tasarının, tekrar görüşüleceği gerekçesiyle, adliye vekili Necati Bey tarafından geri alınmasının akabinde,¹⁰⁵ 1924 yılında kurulan Ahvalu'ş-Şahsiyye komisyonu da, 142 maddeden ibaret olarak hazırladığı Hukuk-i Aile Layıhası'nın 12. maddesinde, tek evliliğin asıl olduğu, ikinci bir kadın ile evlenmek isteyenlerin, zaruretini ve eşler arasında adalete ehliyetini isbat etmeleri halinde, çok evliliğin hakimnin izniyle olabileceği teklifini getirmiştir.¹⁰⁶

Bu tasarının 83. maddesine göre de erkek, kendisiyle ikinci zevce olarak nikâhlanan karısının, kendinden evvel bir nikâhlısının mevcudiyetini bildiği ve ikinci eş olarak evliliğe sarıh bir şekilde razı olduğunu ispatlayamaz ve kadın da tefrik talebinde bulunursa, hakim aralarını ayırır.¹⁰⁷ 84. maddesine göre ise, bir kadınla nikâhlı bulunan bir şahsın, 12. madde'mucibince, ikinci bir zevce ile evlenmesi halinde, ilk zevce mücerred bu sebeple, tefrik davası açabilir. Buna göre, rıza ve muvafakatın bulunması halinde, kocanın birden fazla eşle evliliği caiz görülmüştür.¹⁰⁸

Yapılan bu çalışmalar, aile müessesesinde poligamiden uzaklaşma ve monogamiyi esas kabul etme temayülünü açıkça göstermektedir.

102) Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ta'lilu'l-Ahkâm*, Beyrut, 1981, s. 58-59.

103) Bkz. Ali Haydar, *Durerü'l-Hükkâm. Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul, 1330, s. 87.

104) Ansay, *Aile Hukuku*, s. 24.

105) Aydın, a.g.e., s. 237.

106) Ansay, Sabri Şakir, *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar*, Ankara, 1952, s. 137; Cin, a.g.e., s. 308; Aydın, a.g.e., s. 239.

107) Ansay, *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar*, s. 143.

108) Ansay, *Aile Hukuku*, s. 25.

VI- BAZI SON DÖNEM ALİMLERİNİN MÜLÂHAZALARI

Asrımız alimlerinden bir kısmı, poligami ile alakalı klasik fıkıh kitaplarında yer alan görüşlere katılmakla birlikte,¹⁰⁹ diğer bazı alimlerin, bu konudaki kanaatleri, farklılık arz etmektedir. Bu alimlerden bazılarının görüşlerini şu şekilde zikretmek mümkündür.

Musa Carullah'a göre asıl olan tek kadınla evliliğdir. Bu da adaletin gereğidir. Ni-sâ Sûresi 3. ayette yer alan adalet, mutlak adalettir. Sadece nafaka konusunda adil davranılması talep edilseydi "*Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız ...*" mealindeki ayet Kur'ân'da yer almazdı. Gi-yecek, yiyecek gibi nafakalarda eşit davranmak birçok insanın gücünün yetmeye-ceği bir şey ise de, bazı şahıslar bu hususlarda eşit davranabilirler. Ancak sevgi ve muhabbet hususunda eşit davranma, insan gücünün dışındadır. Muhabbet de nafa-ka gibi hanımlar tarafından talep edileceğine göre, istenilen hususlardan birinin ye-rine getirilememesi halinde erkeğin çok evlilik hakkı kalmaz. Bununla birlikte açık özürler ve istisnai hallerin mevcudiyeti halinde çok evlilik ruhsattır. Zaruret bulun-madıkça cevazı sabit olmaz.¹¹⁰

Muhammed Reşid Rıza, çok kadınla evliliğin emir olmadığını, bilakis nafaka ver-meye, çok evlilik yapmaya gücü yeten ve çok kadınla evlilik gereksinimi duyan kim-seler için mubah kıldığını ifade etmektedir.¹¹¹ Bununla birlikte aynı zaman dilimi içinde, birden fazla kadınla evlilik yapmak isteyenlerin, adil davranma konusunda, kendinden emin olamamaları halinde, çok evlilik yapmalarının haram olduğu kana-atindedir.¹¹²

Muhammed Abduh, adaleti yerine getirememekten korkanlar için çok evliliğin haram olduğunu, bunların bir kadınla yetinmelerinin vacip olduğunu, zaruret hali dışında İslâm tarafından uygun görülmediğini söyleyerek, iddiasını miras ayetleri ile kuvvetlendirmektedir. Nisa Sûresi 11. ayette "*Allah çocuklarınız hakkında erke-ğe iki dişinin hissesi kadar tavsîye eder*" buyurulmaktadır. Bu ayetin hükmünü, kocanın ölmesi halinde, kadının alacağı hissede görmekteyiz. Erkek, karısının öl-mesi halinde, onun bıraktığı mirastan, çocukların bulunup bulunmamasına göre 1/2 veya 1/4 nisbetinde hisse alırken¹¹³ kadın, kocasının ölümü halinde onun bıraktığı mirastan 1/4 veya 1/8 nisbetinde hisse alacaktır. Buna göre kadınlara dü-şen hisse, erkeğin yarısı kadar olacaktır. Buna mukabil erkeğin iki, üç veya dört ka-dınla evli olması halide, tamamına mirasın 1/4'ü ya da 1/8'i kadar hisse düşece-

109) Ahmed Naim'in poligami konusundaki görüşleri için bkz. *Sebilürreşad*, XII, 216-221, 248-250, 309-314, 376-384; Ömer Nasuhi Bilmen'in görüşleri için bkz. *Sebilürreşad*, 1339, XXIII, 274-277, 292-296; Muhammed Zahid Kevseri'nin görüşleri için bkz. *Makalâtu'l-Kevseri*, 1994, s. 300-311; Mustafa Sabri Efendi'nin görüşleri için de bkz. *Kadınla İlgili Görüşüm*, çev. Mustafa Yılmaz, İstanbul, 1994, s. 21-40.

110) Musa Carullah Bigiyef, *Hatun*, Berlin, 1933, s. 68-73.

111) Rıza, M. Reşid, *el-Vahyu'l-Muhammedî*, Mısır, 1960, s. 249.

112) Rıza, M. Reşid, *Hukuku'n-Nisa fi'l-İslâm*, s. 65.

113) Kocanın hissesi, hiçbir zaman zikredilen miktarlardan farklı olmaz.

ğinden, ayetteki “... erkeğe iki dişinin hissesi kadar tavsîye eder.” tarzındaki hüküm, kendileri için bir anlam ifade etmeyecek, bunlardan her birine sayıları nisbetinde hisse verilecektir. Böyle bir taksimat, miras ayetinde zikredilen kadınların erkeklerin yarısı kadar hisse alacaklarına dair olan hükme aykırı olacaktır. Bu hükmün tahakkuku ancak bir kadınla yetinme halinde mümkün olabilecektir. İslâm’ın maksadı, erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi olsa idi, erkeklere iki kadının hissesinden daha fazla, iki veya daha fazla hanıma, da bir kocanın hissesinden fazla hisse takdir edilirdi. Halbuki, İslâm nazarında çok evlilik, asıl olmayan, nadir olarak gerçekleşebilecek işlerden birisidir.¹¹⁴

Muhammed Abduh’a göre eşler arasında adil davranılmadığı, çok evlilik yapanlar tarafından hanımlarına karşı olan görevler yerine getirilmediği ve eşler arasında anlaşmazlıkların sona erdirilemediği, dolayısıyla kadınlara kötü muamelede bulunduğu sürece hakim, çok evliliği men edebilir.¹¹⁵

Kısaca Muhammed Abduh, çok evliliğin İslâm’ın ilk yıllarında bir takım faidele-ri beraberinde getirdiğini, ancak günümüzde aile fertlerinin bundan zarar gördüğünü dolayısıyla “Def’i mefasid celb-i menafi’den evladır” kaidesinden hareketle çok evlilikle ilgili hükmün değişmesi gerektiği kanaatindedir.¹¹⁶ Buna göre hakimlerin tesbit edecekleri zaruretler dışında birden fazla kadınla evliliğin hacri caizdir. Dinde buna mani hiçbir şey yoktur.¹¹⁷

Seyyid Ahmed Han, genel kural olarak tek kadınla evliliği benimsemekle birlikte, bazı özel durumlarda çok kadınla evliliğin de mümkün olabileceği kanaatindedir. Buna göre sosyal ihtiyaçlar birden fazla kadınla evliliği gerektirirse ve kadınlara adletsiz davranılacağı korkusu da olmazsa çok evlilik yapılabilir. Seyyid’e göre Kur’ân’da zikredilen adalet, duygusal yakınlığı içerir. Bu anlamda adil davranmak mümkün olamayacağına göre Kur’ân’ın emri, tek kadınla evliliktir.¹¹⁸

Seyyid Emir Ali, Hz. Peygamber’in öğretisine zıt olduğu kadar, uygar toplumun ve gerçek kültürün genel ilerleyişine de zıt olarak gördüğü çok evliliğin bazı hal ve şartlarda zaruret olduğu fakat zamanımızda şartların değişmesi sebebiyle buna ihtiyaç kalmadığı görüşündedir.¹¹⁹

Muhammed İkbâl, çok evlilik uygulamasının reform edilmeye muhtaç olduğu kanaatindedir. İlk dönemlerde ona izin verilmesi geçerli ahlâkî sebeplere dayanıyordu. Siyasî ve ekonomik şartlar da bunu gerektiriyordu. “Ancak modern hayatın

114) Abduh, Muhammed, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Hakim*, Kahire, IV, 421-422 (*Tefsîru'l-Menâr* adı ile meşhur olan bu tefsir, Niusâ Süresi 125. ayetine kadar Muhammed Abduh tarafından, geriye kalan kısmı ise vefatından dolayı Reşid Rıza tarafından kaleme alınmıştır.)

115) Abduh, Muhammed, *A'mâlu'l-Kâmileti Li'l-İmami Muhammed Abduh*, Beyrut, 1980, II, 94-95.

116) Abduh, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Hakim*, s. IV, 349-350.

117) Abduh, Muhammed, *A'mâlu'l-Kâmileti Li'l-İmami Muhammed Abduh*, s. 95.

118) Mazharüddin Siddikî, *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, trc. Murat Fırat-Göksel Korkmaz, İstanbul, 1990, s. 215.

119) Seyyid Emir Ali, *Ruhul'l-İslâm*, Arapçaya Tercüme, Emin Mahmud eş-Şerif, 1961, II, 108.

ekonomik şartları bunun kaldırılmasını talep eder. Bunun devamının anlamı şu olacaktır: Biz zengin insanlara, şehvet düşkünlüğüne ve sefahete dalmaları için hürriyet tanıyoruz”¹²⁰

Fazlurrahman, toplum içerisinde yerleşmiş bir adet olması bakımından, çok evliliğin kölelikle paralellik arzettiği, nihaî hedefin kölelikte olduğu gibi, bu tarzdaki evliliklerin de yasaklanmak istenmiş olduğu şeklindeki çağdaş müslümanların görüşlerini, savunma psikolojisi olarak kabul etmektedir. Bu anlayışa göre Kur’ân, hukuk açısından köleliği bir müessese olarak kabul ettiği halde, yerleşmiş bir adet olması hasebiyle, bir anda ortadan kaldırmamış, ancak bir kısım ayetlerle keffaret olarak kölelerin azat edilmelerini isteyerek, bu müessesenin ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Aynı şekilde Kur’ân, toplum içerisinde yerleşmiş bir adet halini alan çok evliliği de bir anda yasaklama cihetine gitmemiş, yerine getirilmesi kolay olmayan adalet şartına bağlayarak adeta çok evliliği yasaklamak istemiştir.¹²¹

Fazlurrahman, çağdaş müslümanlarla aynı kanaati paylaşmış olmakla birlikte, meseleye onlar gibi adalet açısından yaklaşmanın yanlış olacağını ileri sürmektedir. O, meseleye başka bir açıdan bakarak, getirilen kısıtlamaların toplumun yönelmesi arzu edilen bir ahlâkî mefkûre olduğunu, çok evliliğe verilen iznin hukukî bir düzeyde olduğunu, adalet şartının ise özel bir tavsiye olduğunu, eğer adalet şartı hukukî bir yaptırma sahip olsaydı, Allah’ın Nisâ 129. ayette “*Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız, bari bir tarafta kalben tamamen meyletmeyin ki diğerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız ...*” şeklinde bir ifade kullanmayacağını söyleyerek, konunun yetim kadınlarla ilgili bir ortamda mütalâa edilmesi gerektiğini, zira Nisâ Sûresi 3. ayetinin, malları vasileri tarafından suistimal edilen yetim kızlardan bahsettiğini ve geçici olarak sadece yetimlerle dörde kadar evlenmeye izin verdiğini, dolayısıyla asıl olanın tek kadınla evlilik olduğu görüşünü savunmaktadır.¹²²

Fazlurrahman’a göre, Nisâ Sûresi 3. ayetten önce nazil olan, aynı suredeki 127. ayet, poligami hususundaki öğretinin oluşturulması merhalesinde hiç göz önünde bulundurulmamıştır. Bu ayette şöyle buyurulmaktadır: “*Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetva isterler, de ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileri ile evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitap’ta size okunandır. Ne iyilik yaparsanız Allah onu şüphesiz bilir.*”

120) Mazharuddin Siddîkî, a.g.e., s. 226.

121) Fazlurrahman, *Ana Konuları İle Kur’an*, çev. Alparslan Açıkgeç, Ankara, 1987, s. 123-124; “Kur’an’ı Yorumlama”, trc. Osman Taştan, *İslâmî Araştırmalar*, Ekim, 1987, Sy. 5, s. 103-104.

122) Fazlurrahman, *Ana Konuları İle Kur’an*, s. 123-124; “Kur’an’ı Yorumlama”, s. 103-104; Fazlurrahman, “İslâm’da Kadının Konumu”, çev. A. Bülent Baloğlu-Adil Çifçi, *Türkiye Günlüğü*, Sy., 45, Nisan 1997, s. 96.

Bu ve diğer ayetler açıkça gösteriyor ki, "Kur'ân, çok eşlilikten, erginlik çağına ulaşmış oldukları halde, varisleri tarafından, sahip oldukları malları, kendilerine ve-rilmeyen yetim kızlar bağlamında bahsetmektedir. Vasiler, onların mallarını kullan-maya devam edebilmek için evlenmeyi tercih ediyorlardı veya onların iyi mallarını kendilerinin kötü malları ile değiştirerek ya da malları "karıştırarak" yetimlerin sa-hip oldukları şeyleri "yeme" yoluna gidiyorlardı. Bu itibarla vasilere, yetimlerin mal-larını gayr-i meşru şekilde harcamaktansa, onlardan dörde kadar evlenmelerine bir ehveni şer olarak izin verilmiştir. Ne var ki, bu şekildeki çok evlilik iznine, Kur'ân şu şartı ilave etmektedir: Vasiler, ancak, yetim kadınlar arasında adaleti sağlayabi-leceklerse evlenebilirler; eğer adaletli davranamayacaklarsa yalnızca biriyle evlene-bilirler. Kur'ân'da, yetimlere adaletli davranma hakkında genel bir tenbihten sonra, Nisâ Sûresi 129. ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Ve ne kadar isterseniz isteyin ka-dınlar arasında adaleti asla sağlayamayacaksınız; en azından birini tamamen boşlukta, kenarda bırakmaya meyletmeyin*"¹²³

İzmir eski milletvekili Muhammed Ubeydullah, poligaminin yasaklanmasının za-mana bırakıldığı düşüncesinde olup, bu kanaatini şu görüşleriyle açıklamaktadır. Sı-nırsız sayıda kadınlarla evlenen bir kavme peygamber olarak gönderilen Hz. Pey-gamber'e nazil olan "... hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz ..." mealindeki ayetle,¹²⁴ birden fazla eşle evlenme hakkı, dörtle sı-nırlandırıldı. Bu suretle, daha zamanı gelmediğinden ilga olunmayan bu müessesenin ortadan kaldırılması, muayyen zamana bağlanmış ve tekamüle terk olunmuştur. Eşler arasında adalet şartına bağlanan en fazla dört eşle evlenebilme mü-sadesinin -adalete riayet imkanının Nisâ Sûresi 129. ayetle ortadan kaldırılmasından ötürü- bi-lahare kaldırılmasının gerekli olduğu, sarih bir şekilde bildirilmiştir.¹²⁵ Zira, İslâm, başlangıçta bir takım adetlere bağlı olan insanların, birden bire bu adetlerden ayrı-lamayacaklarını nazarı dikkate alarak, poligamiye, konuyla alâkalı nazil olan ilk ayetle, bir takım şartlar altında müsaade etmiş, tamamen yasaklanmasını ise zama-na bırakmıştır. Buna göre İslâm Dini'nin ruhuna muvafık olan, bir erkeğin birden ziyade değil, yalnız bir kadınla evlenmesidir.¹²⁶

123) Fazlurrahman, *İslam'da Kadının Konumu*, s. 95-96.

124) en-Nisa, 4/3.

125) Muhammed Ubeydullah, *Müslümanlığa Göre Bir Erkek Dört Karı Alabilir mi*, 1924, s. 39-40.

126) Muhammed Ubeydullah, a.g.e., s. 40-41,45; Şemseddin Günaltay'da "Önce kadını mal makule-si bir esir telakki eden zihniyet yerine kadının cemiyetin hak ve hürriyetine sahip bir uzuv olduğu kanaati yerleşmiş, müteakiben de Araplarca kabulü çok zor olan zevce sayısını tahdit etmek yol-una gitmiş, istenildiği kadar kadın alabilmek serbestliğini kaldırmış, zevce sayısını dörde indirmiş, fazlasını kesin olarak men etmiştir. Fakat, Kur'an ın müteakip ayetinde dördü geçmemek üzere alınacak zevceler arasında hakkaniyet ve adalet tesisini, aile içinde huzurlu bir hayatın temini gibi tahakkuku adeta mümteni olan bir takım şartlarla birden fazla zevce almak müsaadesi kaldırılmış, tek bir kadınla evlenmenin adalet, hak ve ahlak bakımından tek saadet yolu olduğu belirtilmiştir." diyerek Muhammed Ubeydullah ile aynı kanaati paylaşmaktadır. (a.g.e.,s.706)

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin ileri gelen, ılımlı ve kadın haklarını dine dayandırarak savunan batıcı fikir adamlarından Celal Nuri, kadının geri kalışının İslâmiyet'ten değil, içtimai şartlar ve dış tesislerden kaynaklandığı, İslâm'ın kesinlikle çok kadınla evliliğe mani olduğu görüşündedir. Ona göre İslâm öncesi devirde, bir insan dilediği kadar kadınla evlenebilirdi. İslâmiyet, bir inkılap yaparak cari olan uşulleri birdenbire kaldırıp, esas itibariyle tek zevcelik usulünü vaz etti. Ancak, bu usulün esas haline gelebilmesi ve biçim değiştirmesi için üzerinden bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle İslâmiyet bazı ruhsatlara izin verdi. Çok evlilik de bunlardan birisidir. Fakat şeriatın metinleri iyice incelendiğinde bu ruhsatlardan istifadenin müşkil ve muhal olduğu görülür. Ayrıca cahiliye devrindeki sınırsız sayıda kadınla evlenme usulünü ilga ederek bunu dörtle sınırlayan Nisâ suresi 3. ayeti, eşler arasında adaletli davranmayı emretmektedir. Bu emirden saraheten anlaşılmaktadır ki, ayette talep edilen adalete riayet mümkün olmadığından insanlar bir zevceyle iktifa etmekle emrolunmuşlardır. Çünkü adalet, insanın gücünün üstündedir. Dolayısıyla çok kadınla evlilik muhaldir.¹²⁷

Ahmed Hamdi Aksekili, çok evliliği, umumi bir kaide olarak değil, belki ihtiyaç anında adaletli davranacağından emin olmak şartıyla zarurete binaen kadınların maslahat ve menfaati noktasından tevessül edebilecek bir ruhsat olarak görmektedir. Kur'ân'da zikredilen şartlar dahilinde çok evlilik meşru ve makuldür. Ayetin hükmü her zaman ve mekanda bakidir. Adalete riayet etmeyenler için çok evlilik kesinlikle caiz değildir. İslâm'da asıl olan tek eşliliktir. Zamanımızda birçok müslümanda görülen çok evlilikler, ileri sürülen şartları içermediğinden kesinlikle Kur'ân'a muhaliftir. Onların halleri ile müslümanlığı mukayese etmek doğru değildir. Hatta bu gibi kimseleri birden ziyade kadın almaktan men etmek selahiyetli makam üzerine vacip, belki de farzdır.¹²⁸

İslâmcıların ılımlılarından Mehmet Akif'de İslâmiyet'te asıl olanın tek evlilik olduğu ancak bazı hallerde çok evliliğin vuku bulabileceği kanaatindedir.¹²⁹

VII- BİR KISIM İSLÂM ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR

Çağımız İslâm ülkelerinde, poligami konusunda, farklı kanuni düzenlemeler ve uygulamalar mevcuttur. Suudî Arabistan, en serbest şekliyle tatbik edilen ülkelerin başında gelirken, Ürdün ve Mısır'da da diğer ülkelere nisbetle, daha geniş bir çerçevede içerisinde uygulanmaktadır. Suriye,¹³⁰ Irak,¹³¹ Fas,¹³² Yemen, Endonezya gi-

127) Celal Nuri, *Kadınlarımız*, İstanbul, 1331, s. 141-143

128) Ahmed Hamdi Aksekili, *Sebilurreşad*, XI, 226-228, 243-244, 258-260, 309-312, 379-381, 392-394.

129) Mehmed Akif, "Köse İmam", *Safahat*, 1966, s. 128.

130) Medenî Kanun, mad. 17; 1953 yılında çıkarılan Ahvalı'ş-Şahsiyye ilgili Suriye kanunlarına göre, erkek zenginliğini ve nafakaya gücünün yeteceğini isbat edememesi halinde, hakim çok evliliğe izin vermeyebilir. (Kevser Kamil Ali, a.g.e., s. 167)

bi birçok İslâm ülkesinde poligami hakimin izni, birinci eşin rızası, eşlerini geçindirebilecek ekonomik gücün isbatı, birinci eşte hastalık, kısırlık vb. durumlar gibi, bir takım şartların bulunmasına bağlanmıştır. Pakistan'da ağır şartlara bağlanmış,¹³¹ Tunus'ta¹³⁴ ise tamamen yasaklanmıştır.¹³⁵ Buna rağmen Suriye, Irak ve Pakistan'da evli bir erkeğin izinsiz olarak akdettiği ikinci ve daha sonraki evlenmeler muhtemelen kabul edilmiştir.¹³⁶

Bütün dinlere ve düşünce akımlarına saygılı olma isteğinin bir ürünü olarak, 1972'de Senegal'de kabul edilen Medeni Kanun'a göre, evliliğin tek eşli olup olmayacağına (yasa evlenilebilecek eş sayısını üçle sınırlamaktadır) yalnız koca karar verebilir. Erkek, çok eşli evliliği tercih edince, hayatı boyunca, evleneceği kadın sayısını baştan belirlemesi gerekir. Bu durumda, evliliğin yapılabilmesi, kocanın seçtiği statüyü, kadının kabul etmesine bağlıdır. Kabul ettiği takdirde, bir daha bu kararından geri dönemez. Kocanın tercihi, kadın tarafından kabul edilmediği takdirde ise çok evlilik yapılmaz.¹³⁷

131) 30 Aralık 1959 yılında çıkarılan Ahvalı's-Şahsiyye kanununun 3. maddesinin 4. bendi şöyledir: Birden fazla kadınla evlenmek Kadı'nın müsaadesi olmadan yasaktır. Kadı da bu müsaadeyi ancak şu hallerde verebilir: 1- Koca mal bakımından birden fazla kadını geçindirmeye muktedirse, 2- Eğer kanuni bir hak bunu gerektiriyorsa. 5. bende göre, eşler arasında eşit muamele yapılamayacağından endişe edilmesi halinde poligamiye müsaade edilemez. Bunun takdiri ise Kadı'ya bırakılmıştır. 6. bende göre ise, 4 ve 5. bendleri ihlal edenlerin bir yıl hapis veya 100 dinar para cezaya veya her ikisi de birden mahkum edilirler.

132) Fas Kanunu, klasik İslam Hukuku'na bağlı kalarak çok evliliği tanzim etmiştir. Madde: 30-31.

133) Pakistan'da 4 Ağustos 1955 tarihinde kurulan Evlilik ve Aile Hukuku komisyonu tarafından hazırlanan İslâm Aile Hukuku Kararnamesi'nin 6. maddesi çok evlilikle ilgili olarak düzenlenmiştir. Buna göre çok kadınla evlilik yasaklanmamış, bilakis bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kararnamede çok kadınla evlilik yapmak isteyenlerin evlilikle ilgili gerekçelerini ve mevcut eş ya da eşlerin yeni evliliğe nza gösterip göstermediklerini ihtiva eden başvurularını bölge meclisine yapmak suretiyle yazılı izin almaları şartı getirildi. Çok evlilikle ilgili başvurunun akabinde tahkim kurulunun kısırlık, hastalık ve karı-koca ilişkilerini sürdürmeye engel fizikî sakatlık gibi durumları dikkate alarak yapılması istenen evliliğin gerekli olup olmadığına karar vermesi hükme bağlandı. (Yaşaroğlu, M. Kamil, *Pakistan'da İslâm Ceza Hukuku'nun Kanunlaştırılması*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1996, s. 76-77; Enis Ahmed, *Kadın ve Sosyal Adalet*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, 1993, s. 79-80.)

134) Tunus Kanunu çok evliliği sert ceza tahdidinde yasaklamıştır. 13 Ağustos 1956 yılında çıkarılan Ahvalı's-Şahsiyye Kanunnamesi'nin 18. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Poligami yasaklanmıştır. Evli olup da ilk evliliğin sona ermesinden önce yeniden evlenen bir sene hapse veya 240 bin frank cezaya veya her ikisine birden mahkûm edilebilir. Bu yeni evlilik kanuna uygun olmasa dahi uygulanır." Ancak gizli olarak çok kadınla evlenmelerin artması üzerine 4 Temmuz 1958 tarihinde önceden tesbit edilmiş olan cezalar artırılmıştır. Bu arada Tunus Mahkemeleri ikinci evlenmeleri batıl saymıştır.

135) Sibâi, a.g.e., I/83-87; Altuğ Yılmaz, "İslâm Ülkelerinde Poligami Konusu", *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, No: 15, İstanbul, 1983, s. 23-25; Kevser-Öğüt, a.g.e., s. 367.

136) Bkz. Yaşaroğlu, a.g.e., s. 77; Enis Ahmed, a.g.e., s. 80.

137) Ney Bensadon, a.g.e., s. 82-83.

Bugünkü hukuk düzenimizde ise, evli bir erkek, hukuken mevcut bir evlilik mü-nasebeti devam ederken, ikinci bir evlilik yapamaz. Bu hususta, Medenî Kanun'un 93. maddesinde, "Tekrar evlenmek isteyen kimse, vefat veya boşanma ile yahut butlan hükmü ile evliliğinin zail olduğunu isbata mecburdur" hükmü yer almaktadır. 94. maddeye göre ise, gaipliğine hükmolunan kimsenin kocası, hakim evliliğin fes-hine hükmetmedikçe evlenemez. Böylelikle, ülkemizde poligami adı verilen, çok kadınla aynı anda evlenebilme esasından, tek kadınla evlilik (monogami) esasına ge-çilmiştir.

SONUÇ

Bilindiği üzere, günümüzde poligaminin, İslâm'ın gereği olarak zaruret olduğu anlayışı kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Diğer bazı nedenlerle birlikte, bu anlayış-tan hareketle İslâm Hukuku, bir erkeğin dört kadınla evlenmesini uygun gören bir hukuk sistemi olarak görülmekte ve kadınlar, eşlerinin ihtiyaçlarına adanmış nesne-ler olarak takdim edilmektedir. Halbuki bu anlayış, İslâm'ın temel esprisine uygun değildir. Nitekim çağımızda birden fazla kadınla evlenerek poligami uygulamasını sürdürenler, bunu İslâm'ın emri olarak değil kendi arzularını tatmin düşüncesiyle yapmaktadırlar.

Kısaca değinilen, tarihî seyri içerisindeki uygulamalar gösteriyor ki, çok evliliği meşrulaştıran ilk sistem İslâm olmadığı gibi, onu örneklendiren ilk Peygamber de Hz. Muhammed değildir.

Kabilelerin gücünün nüfusla bağıntılı olduğu cahiliye arapları arasında da uygulan- ve övünç vesilesi olarak kabul edilen sınırsız evlilikler, o dönemde en yüksek derecesine ulaşmıştı. Bu durum, toplumun sosyal, iktisadî ve kültürel yapısından kaynaklanmaktaydı. Çünkü yaşantısı ve ekonomisi savaş üzerine kurulmuş olan bir toplumun önemli gayelerinden biri, nüfusu, özellikle savaşçı erkek sayısını arttır-maktı. Çok kadınla evlilik de, bu hedefe götürecekt vasitalardan kabul edilmekteydi.

Hz. Muhammed'in son Peygamber olarak gönderilmesiyle, araplar arasında yaygın bir takım geleneksel düşünceleri değiştiren İslâm, kesin bir şekilde yasakla-madığı çok evliliği, sadece cinsel tatmin için değil, sosyal ihtiyaçlara binaen meşru kılmıştır. Bununla alâkalı olarak Hz. Peygamber'in "Allah zevk için evlenen kadın-lara ve erkeklere lanet etsin"¹³⁸ buyurduğu rivayet edilir. Ayrıca, çok evliliğin meş-ru kılınmasının ictimai bir yönü de vardır. İslâmiyet, arapların birden fazla kadınla evlendiği ve bir tek şahsın nikâhı altında bulunduracağı kadınların sayısında bir sı-nırlamanın düşünülmediği bir devirde gelmiş ve Kur'ân'da, sınır tanınmayan çok evliliği tamamen kaldırmamış, rasyonel çözüm getirerek bir sınırlama ve düzenle-me yapmıştır. Şayet İslâm'dan evvel sınırsız evlenme adetinin hüküm sürdüğü ka-

138) İbnu'l-Esir, *en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, İnan, tsz, II, 172; Münavî, Muhammed, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Câmi's-Sağir*, Mısır, 1938, III, 242; Deylemî, Ebû Şucâ Şireveyh Şehredar b. Şireveyh, *el-Firdevs bi Me'suri'l-Hitâb*, Beyrut, 1986, II, 51.

vimlerden çok evlilik yapmamaları istenecek olsaydı, bu emre itaat değil, itaati kafa ve kalbinden geçirebilecek tek kişinin çıkmayacağı ihtimali karşısında İslâm, çok evliliği herkesin yerine getiremeyeceği şartlara bağlayarak "aile saadetinin tek kadınla evlilikte olduğu" esasını kabul etmiştir.

Kadınların sayısının erkeklere nisbetle fazla olduğu ve çok evliliğin yaygın olduğu dönemlerde, evlilik çağına gelen erkekleri birden fazla kadınla evlenmekten men etmek, kadınları evlenme imkanından mahrum bırakma anlamına gelecektir. Çünkü, zorunlu tek eşliliğin korkunç sonuçlar doğurabilecek ahlâkî ve toplumsal uyumsuzluklara yol açabileceği belli durumlar olabilir.

Hiç şüphe yok ki toplum bir terazi gibidir. Onun kefelerinin birbirine denk olması gerekir. Cinsler arasındaki denge ciddi bir şekilde bozulduğunda ve kadınların sayısı, erkeklere nazaran fazla olduğunda problem nasıl çözülecektir? Bazı kadınlar sürekli bekar kalma, günah içinde yaşama ya da çok eşlilik sayesinde bir aile içine karışma durumuyla karşı karşıya kalabilirler. Bu durumda kadınlar, kendilerini eş olma ve annelik hakkından mahrum bırakan, onları ahlâkî kötülöklere sevkeden bir yalnızlık ve çaresizliğe mi terk edilecek, yoksa kadının değerini, ailenin kutsiyetini ve toplum düzenini koruyacak bir yöntem arayışına mı gidilecektir? Elbette, toplum düzeninin bozulmaması gayesiyle yöntem arayışlarına gidilecektir ki, İslâm Hukuku, bu gibi durumlarda düzeni, çok evliliğe cevaz vermekle sağlamayı hedeflemiştir.

Birden fazla kadınla evlenmenin, İslâm'ın ilk yıllarında diğer bazı yararları da beraberinde getirdiğini unutmamak gerekir. Zira poligami, kabile hayatının egemen olduğu o dönemlerde, nüfusun çoğalması ve neseb bağının korunması açısından büyük önem arz ediyordu.

Çok evlilik konusunda İslâm'ın tavsiyesi bir kadınla yetinmedir. Zira çok evlilik adalet şartına bağlanmıştır. Adalet mefhumu içerisinde sevgi ve muhabbetin de mütalâa edilmesi gerektiğinden, bunun sağlanması da Allah Teala'nın ifadesine göre mümkün olmadığından, zaruret bulunmadıkça çok evlilik yapılmamalıdır. Çok evlilik zarureti sözkonusu olduğunda da adalet şartı aranmamalıdır. Zira Kur'an'ın öğretilerine göre adil davranabilmek mümkün değildir. Bu durumda yapılması gereken şey, bir tarafa tamamen kalben meyledip diğerini askıdaymış gibi bırakmamak için, imkan nisbetinde adil davranma gayreti içinde olmaktır.

Hız. Peygamber'in çok evlilikle ilgili uygulamalarını, bulunduğu konum çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Yaşadığı toplum içinde çok evlilik teamül iken, ilk hayat arkadaşı Hız. Hatice'nin üzerine başka kadınla evlenmemiştir. Gençlik ve olgunluk çağını tek evlilikle geçiren Hız. Peygamber'in yaşlı olduğu bir dönemde, kısa bir süre yaptığı çok evlilikler, kendisine düşman olan kabilelere akrabalık kurma gayesine ve bir takım siyasî sebeplere matuftu. Sahabilerin çok evlilikleri ise cihad, harp ve gazvelerin yoğun olduğu dönemlerdeki şartlar gözönüne alınarak değerlendirilmelidir. Ayrıca onlar, sınırsız evliliklerin uygulandığı bir dönemde yaşıyorlardı. Bu durumu dikkate alan Allah Teala, Nisâ Suresi 3. ayette, çok evliliği tamamen yasaklamayıp, aynı anda dörtten fazla kadınla evliliği haram kılmıştır.

Hız. Peygamber, çok evliliğin sınırlandırıldığı bir dönemde, damadı Hz. Ali'nin ikinci bir evliliğini onaylamamıştır. Diğer sahabelerin birden fazla kadınla evlendiği bir ortamda, Hz. Ali'nin ikinci evliliğine müsaade edilmemesini, Hz. Peygamber'in kızına olan şefkatiyle açıklamak isabetli değildir. Bu yorumun isabetli olduğunu kabul edersek, bu takdirde, Hz. Peygamber'in hükümlerinin tatbikinde kızına özel muamele yapmış olduğunu kabullenmemiz gerekecektir. Halbuki, Hz. Peygamber'in kızına özel muamele yapmayacağı "Hırsızlığı yapan kızım Fatma olsaydı onun da elini keserdim"¹³⁹ şeklinde rivayet edilen hadisinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, şunu da ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamber'in ümmetine olan şefkati kızına olan şefkatinden az değildir.

Dolayısıyla, Hz. Peygamber, kızına duyduğu şefkatinden veya başka nedenlerden dolayı Hz. Ali'ye çok evlilik meselesinde karşı çıkmamış, Kur'ân gibi, toplumun şartlarını dikkate aldığından, bu yasaklamayı açık ifadelerle yapmamış, bilakis damadı nezdinde, mutluluğun tek eşle mümkün olabileceğinin altını çizmek istemiştir.

Çok evlilikle ilgili ayetin, geçici olarak yetimlerle dörde kadar evlenilmesiyle alâkalı olduğu, diğer kadınların ayetin dışında mütalâa edilmeleri gerektiği tarzındaki görüşlere katılmak mümkün değildir. Zira ilgili ayette "... yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz ..." şeklinde, yetim kızların dışındaki kadınlarla, birden fazla evlilik yapılabileceğine, açık bir şekilde işaret edilmektedir. Hz. Peygamber, Sahabe, Tabiun ve diğer alimlerin bahsimizle alâkalı tatbikatları da, bu anlayışı kuvvetlendirmektedir. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki, yetim bir kadınla evlenen ve ona adil davranamayan bir erkeğin dörde kadar yine yetim kadınlarla evlenmesinin adaletin sağlanması açısından bir katkısı olmayacağından, ilgili ayetin, yetim kadınlarla alâkalı olduğu şeklindeki yorumun isabetli olduğunu söyleyemeyiz. Dolayısıyla yetim bir kadına adil davranamamaktan korkan bir kimsenin dörde kadar aynı vasıftaki kadınlarla evlenmesine müsaade edilmesinin hikmetini de anlamak mümkün olmayacaktır.

İslâm devleti, şartların değişmesi nedeniyle önemli zaruretler dışında çok evliliğe ihtiyaç kalmadığı ve kadın-erkek sayısının birbirine yakın olduğu toplumlarda, poligaminin dinen vacip olmayıp, caiz işlerden olmasından hareketle, dört kadın alma ruhsatını, ilke olarak tek kadın alma şeklinde sınırlayabilir. Şayet zevcenin rızası dışında, ikinci bir kadınla daha evlilik yapılma zarureti sözkonusu ise, bu takdirde, zaruretlerin gerçek olup olmadığı veya uyulması istenen şartların yerine getirilip getirilmediği, kişilerin vicdanlarına bırakılmayıp, hakimlerin değerlendirme ve takdirlerine bırakılmalı, uygun bulunduğu takdirde, bu evliliğe izin verilmelidir.

Kaide olarak, tek eşliliği benimseyen İslâm, bu mevzuda mutlak serbest bırakma ile mutlak yasaklama arasında bir yol tutmuş, realite ile muhtemel zaruret ve mecburîyetleri, diğer bir ifadeyle, ferdî ve sosyal açıdan bazı zorunlu sebepleri gözönüne alarak ve birtakım gerçekleştirilmesi zor şart ve kayıtlara bağlayarak, ay-

139) Buharî, Kitâbü Fedâilü'l-Ashâb, 18, IV, 213-214; Müslim, Hudûd, 2, II, 1316.

nı anda birden fazla kadınla evlenmeye izin vermiştir. Zannedildiği gibi İslâmiyet, dört kadınla evliliği hedef almış değildir. Bilakis, sınırsız kadınla evlilik biçiminde bulunduğu bu uygulamayı, azamî dört kadınla sınırlandırmış ve hiçbir surette de, dört kadınla evliliği emretmemiştir. Bu da gösteriyor ki, İslâm'da esas olan, tek eşle ik-tifa etmektir. Nitekim, birden fazla kadınla evlenilmesi halinde, onlardan her birine aynı hakkı tanıma mükellefiyeti, çok kadınla evliliği önleyen temayül olmuştur. Medenî kanun da bunu zorunlu hale getirmiştir. Tek evliliğin zorunlu hale getiril-mesi, değiştirilemezlik ve kalıcılık niteliği taşımak kaydıyla, İslâm Hukuku ile çelişki arzetmez.